

Orpansa

SYYS-ORPANA 1994/2



Sisältää mm.

sivu

Olavi Kallioniemi: Tiipilän nummella	2
Matti Koittola: Kävimme Ahvenanmaalla	4
Raine Raitio: Kuhmalahtelaisten erämiesten jäljillä	6
Eeva Anero: Hans Henrik Boije	9
Päiviö Muhonen: Ruotsi-Suomen armeijan pääl- lystön ja henkilöstön arvo- ja ammattini- mistöä Pultavan taistelun aikaan	11
Olavi Kallioniemi: Kuikka-Koposen konsteja	14
Eeva Anero: Emilie Stjernvall - kuukuisa kaunotar	17
Terttu Honkala: Anna Erkintytär ja Erkki Heikinpoika	19
Kari Rantala: Rahkolan vaiheita	22
Antti Hietala: Lauri Juhanoika Pertta	25
Yxe	26



Hallitus

Puheenjohtaja

Raimo Heikkilä

Tuomiokirkonkatu 14 B 6

33100 TAMPERE

puh. 212 7434

Varapuheenjohtaja

Olavi Kallioniemi

Liljankuja 4

33300 TAMPERE

puh. 344 2959

Sihteeri

Leila Mäkinen

Lemminkäisenkatu 6 A 17

33540 TAMPERE

puh. 554 339

Rahastonhoitaja

Seija Jäminki

Hämeenpuisto 13 A 3

33210 TAMPERE

puh. 214 7087

Jäsenet

Helvi Murto

Satamakatu 4 A 25

33200 TAMPERE

puh. 222 6210

Pekka Nuottajärvi

Neulaniementie 2

35100 ORIVESI as.

puh. 335 4308

Julkaisut

* Orpana

* Vuosikirja

* Erillisjulkaisusarja
(mm esipolvi- ja sukutauluja)

Julkaisutoimikunta

Päätoimittaja, pj.

Terttu Honkala

Mustanlahdenkatu 1 B 99

33210 TAMPERE

puh. 212 5569

Olavi Kallioniemi

(osoite ylempänä)

Matti Koittola

Huhdannokantie 4

33850 TAMPERE

puh. 671 606

Milja Piepponen

Aleksanterinkatu 35 B 5

33100 TAMPERE

puh. 223 2768

Julkaisujen myynti ja tilaus

Milja Piepponen

Aleksanterinkatu 35 B 5

33100 TAMPERE

puh. 223 2768

Orpanan kansi

Arja Kääriä

Paino

Tehokopiointi ky, Tampere

Yhteinen Orpanamme

Kun TSS:n Orpana-lehti vuoden 1981 alkupuolella rupesi ilmestymään, sitä aluksi nimitettiin tiedotuslehdiksi. Vähitellen kuitenkin sen ensisijaiseksi tehtäväksi on muodostunut seuran jäsenten ja joskus muidenkin henkilöiden kirjoitusten julkaisukanavana toimiminen. Tiedotus on hoidettu jäsentiedotteilla ja suullisesti seuran tilaisuuksissa. Nyt kuitenkin olemme muutoksen ovella: suunnitelman mukaan ensi vuoden kaksi Orpanaa jaetaan jäsenmaksuun sisältyen kaikille jäsenille. Molemmat numerot sisältävät myös jäsentiedotteen.

Alkuaikoina Orpana ilmestyi neljäkin kertaa vuodessa, mutta viime vuosina olemme tyytyneet kahteen vähän tuhdimpaan numeroon. Mitään erityistä ylitarjontaa ei kirjoituksista ole ollut, vaan toisinaan niitä on jouduttu huhuilemaan sieltä ja täältä. Aiheita on varmaan monilla mielessään, mutta ehkä suotta arkaillaan niiden julkaisemista.

Se on turhaa, sillä ellei kirjoitus sinällään ole julkaisukelpoinen, niin toimittajat kyllä parhaan kykynsä mukaan toimittavat sen julkaisukuntoon.

Jos Orpanassa on julkaistu kirjoittajan omaa sukua tai muuta kiinnostavaa asiaa käsittelevä kirjoitus, niin tällainen lehtinumerohan on sopiva tuliainen tai lähetetty tervehdys sukulaisille tai muille asiasta kiinnostuneille.

Orpanan kehittymisen eräs tärkeä edellytys on lukijoilta saatu palaute. Sitä on viime vuosien aikana tullut julkaisutoimikunnalle kovin vähän. Kuitenkin rakentava kritiikki on aina hyödyllistä. Vaikka ei jokaista yksityistä toivomusta voidakaan täyttää, niin toimittajien olisi kuitenkin hyvä tietää, minkälaisia ajatuksia Orpana-lehti lukijoissaan herättää.

Käykää siis rohkeasti kirjoituksia laatimaan ja myös palautetta Orpanoista antamaan.

T.H.

Yksi surullinen weisu viimeisestä mestauksesta,

Suomen Suuriruhtinaan maassa

Tiipilän nummella

sinä 22. päivänä lokakuussa

Herran vuonna 1824.

Lauletaan niin Milho ja Bertta

Eleli Antti Hannula, mies uljas kodissaan,
kun isän surma kauhea vei hänet kuolemaan

Hän isän kanssa riiteli ja työnsi tätä niin,
ett isä siitä wainajana hautaan kannettiin.

Niin kohta Antti wangittiin ja wiettiin käräjiin,
ja elinkautistuomio hänelle luettiin.

Mut wanhaan Ruotsin lakiin hän itse wetosi,
ja waati, että rangaistuksen suorittaa pyöveli.

Ja niinpä hänet tuomittiin murhasta kuolemaan,
kun ei hän woinut elää murha omallatunnollaan.

Oli pappi tuotu paikalle, hän saarnas, lohdutti,
ja viimeiselle matkalle taa kuoleman johdatti.

Kun sitten sana lewisi: nyt Antti mestataan,
niin Tiipilässä tungeksi tien täydeltä kansaa maan.

Oli Härkätiellä ahdasta, kun kaikki halusi
taas kerran nähdä, millä lailla tuomittu kuolisi.

Niin päättyi Antin elämä yhdellä iskulla
ja isänmurhan sotoitti hän omalla kuololla.

Kun ruumis pantiin teilille, kun poistui pyöveli,
niin kansa meni lähelle, työn jälkeä katseli.

Ja moni otti mukahansa maata hurmeista
ja toivoi, että parantais se pahoista taudeista.

Mut kauan nähtiin Tiipilässä haamu kauhea,
kun Antti kulki päättömänä öisellä nummella.

Olati Ballioniemi.



Tiipilän nummella

Kesäkuun 16. päivän aamuna 1989 jatkoimme matkaamme Vättilästä Postin Tallilta, jonne edellisenä iltana olimme läpi sateen ja tuulen Turusta kävelleen saapuneet. Yöllä olivat sadepilvet hävinneet, sää oli raikas ja luonto kuin morsian, niinkuin se juhannuksen alla alkukesän vehreydessä vain voi olla. Edellisen päivän 42 kilometriä eivät hyväkuntoisten kävelijäin jalkoja painaneet. Olihan matka vasta alussa. Tavoitteena oli Hämeenlinna pitkin Hämeen härkätien kaikkein vanhimpia reittejä, jotka Jaakko Masonen oli juuri saanut selville. Kolme kilometriä käveltyämme saavuimme Marttilan kuntaan kuuluvan Tiipilän kylän laitaan, jossa tien vierellä seisoi yllä kuvattu muistomerkki parin aitan seinustalla. Se kertoi Suomen viimeisestä mestauksesta ja samalla synkän tarinan erään ihmisen kohtalosta. Sitä pysähdyimme patsaan juurelle kuuntelemaan.

Antti Antinpoika Hannula oli ollut isänsä kanssa jostakin asiasta eri mieltä ja tönäissyt tätä niin pahasti, että isä kaatuessaan menetti henkensä. Antti vangittiin ja hän sai elinkautisen vankeustuomion. Hän ei kuitenkaan katsonut voivansa elää isän surma omallatuntonaan. Silloin oli mahdollista käyttää vanhaa Ruotsin vallan aikaista lakia, jonka mukaan tällaiseen rikokseen syyllinen oli tuomittava

kuolemaan. Hän halusi, että hänet tuomitaan tämän lain mukaan. Ja niin tehtiin.

Mestaus pantiin toimeen lokakuun 22. päivänä 1824 vanhalla teilipaikalla Tiipilän nummella. Pitkiin aikoihin ei ketään oltu mestattu ja niinpä tapaus herätti runsaasti huomiota. Turusta saakka ja tietysti lähiympäristöstä, saapui väkeä, niin että kerrotaan Härkätien olleen mustanaan ihmisiä. Kaksi vuotta myöhemmin kuolemantuomio poistettiin Suomen laista, joten tämä jäi viimeiseksi mestaukseksi.

Kanssakulkijoilleni lauloin tapauksesta kertovan seuraavalla sivulla olevan "arkkiveisun", jonka olin kirjatietojen perusteella sepittänyt.

Tarinan jälkeen läksimme jatkamaan matkaamme. Tien varrella oli monia muitakin mielenkiintoisia kohteita, joita ei autolla ajava ennätä huomata eikä kaikkia Härkätien vanhimpia osia voi autolla ajaakaan. Olimme ottaneet kaikesta selvän, niin että kävelymme oli samalla avartava kulttuurimatka.

Hyväkuntoisina saavuimme neljän päivän ja noin 160 kilometrin kävelyn jälkeen Hämeen vanhaan linnaan, jossa Hämeenlinnan kaupunki tarjosi meille aterian, kun toimme tullessamme Turun kaupunginjohtajan terveiset ja tuomiset.

OK

Kävimme Ahvenanmaalla

Seuramme tämän vuoden kevätretki suuntautui Ahvenanmaalle 14. ja 15. toukokuuta. Matkaan lähtö tapahtui tutusta paikasta Vanhan kirkon luota Länsi-Linjojen bussilla klo 6.30.

Kulkureitti Tampere – Urjala – Turun satama oli jokaiselle ennestään tuttu. Laivamatka M/S Amorellalla alkoi klo 10 ja Maarianhaminan satamaan saavuttiin klo 15.20.

Kaksipäiväisen retken ohjelmassa oli tutustumista sekä Ahvenanmaan keväänkauniiseen luontoon että sen monipuoliseen ja rikkaaseen historiaan.

Kohta Maarianhaminaan saavuttuamme kävimme Ahvenanmaan Museossa. Siellä saimme tutustua museon kulttuurihistorialliseen ja arkeologiseen perusnäyttelyyn. Esineistöä on museossa aina kivikaudelta lähtien, ja kuten luonnollista, se on laivanrakentamiseen ja merenkulkuun vahvasti liittyvää.

Toinen tutustumiskohteemme oli vuonna 1954 valmistunut Ahvenanmaan merenkulkumuseo, jonka on suunnitellut arkkitehti Jonas Cedercreutz. Museon alkuunpanija oli merikapteeni Carl Holmqvist, joka vuoden 1920 tienoilla alkoi kerätä lähinnä purjelaivojen esineistöä museointia varten.

Merenkulkumuseon vieressä, rantalaituriin kiinnitettyinä, on nelimastoinen teräsparkki Pommern. Alus rakennettiin vuonna 1903 Glasgowissa Skotlannissa. Gustaf Eriksonin, suurimman laivanvarustajan, haltuun Pommern siirtyi vuonna 1923, ja se oli liikenteessä toisen maailmansodan syttymiseen saakka. Pommernia pidetään ainoana täysin alkuperäisessä asussaan olevana kauppurjelaivana maailmassa.

Pommernin lisäksi Gustaf Erikson omisti vuonna 1949 viimeisen purjehduksensa tehneet teräsparkit Pamirin ja Passatin. Yhteensä hänen omistuksessaan oli 63 alusta. Laivaston kaunotar Herzogin Cecilie sai kunnian toimia lippulaivana. Tämä alus oli rakennettu vuonna 1902 Bremerhavenissa. Erikson osti sen vuonna 1921 Ranskan valtiolta.

Toisen päivän ohjelmamme aloitimme täyttämällä vatsamme runsaalla aamiaisella majapaikkamme Hotelli Parkin ruokailutiloissa. Kiertoajelulle lähdimme oppaamme Astan luotsaamina jo klo 9. Hänen perusteellinen ja mielenkiintoinen esittelynsä Ahvenanmaasta ja retkemme kohteista antoi meille rautaisannoksen seudun historiasta.

Retken etäisimmät kohteet olivat Kastelholman linna sekä Bomarsundin linnoituksen rauniot. Kastelholman linnaan emme päässeet tarkemmin tutustumaan, koska se oli suljettuna. Linnan rakentaminen aloitettiin jo 1200-luvulla. 1700-luvun puolivälissä se paloi täydellisesti, mutta sitä on sen jälkeen korjattu, ja lieene lähiaikoina entisenlaisena matkailijoiden nähtävänä. Ruotsin kuninkaat Kustaa Vaasa, Eerik XIV ja Kustaa II Adolf ovat oleskelleet linnassa. Se on toiminut lähinnä kuninkaallisten ja heille läheisten henkilöiden metsästysretkien keskuspaikkana.

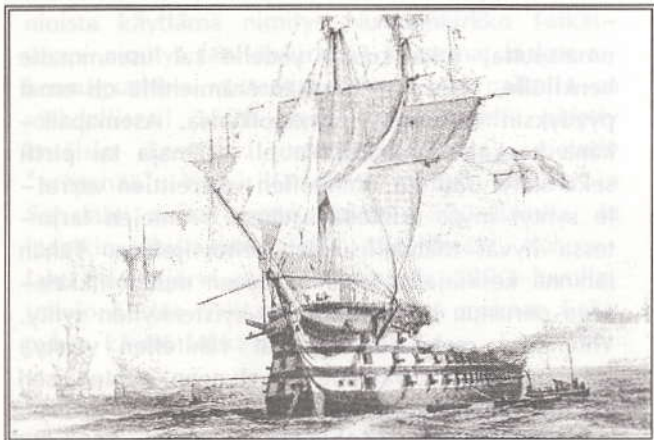
Bomarsundin päälinnoituksessa emme käyneet, mutta tutustuimme linnoitusketjusta parhaiten säilyneeseen Notvikin torniin. Linnoituksen rakentaminen alkoi vuonna 1832 venäläisten toimesta. Se tuhoutui täysin englantilaisten ja ranskalaisten hyökätessä sinne itämaisen eli Krimin sodan aikana. Linnoitus antautui 16.8.1854 ja venäläisen varuskunta kuljetettiin laivoilla vankeuteen Englantiin ja Ranskaan. Voittajien toimesta linnoitus räjäytettiin 2.9.1854.

Prästön sillan kupeessa oleva luotsitupa toimii nykyisin pienoismuseona, jossa on näytteillä Bomarsundista löydettyä esineistöä.

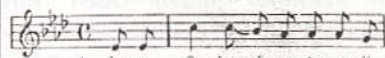
Edellämäinitut nähtävyydet nähtyäme ja jo hiukan nälkäisinä siirryimme Jan Karlsgårdenin ulkomuseoon, joka on Ahvenanmaan maakuntahallituksen alainen. Sen pihanpiirissä on 1700- ja 1800-luvun rakennuksia, joita on siirretty sinne eri puolilta maakuntaa. Päärakennus on siirretty Finströmin Bambölen Jan Karls'in tilalta, tästä museon nimi. Museoalueella on mm. kaksi tuulimyllyä, erilaisia aittoja, riihi, sauna ja paja. Alueen ehkä mielenkiintoisin nähtävyys on kruununvankila Vita Björn, joka on ollut käytössä 1784–1975.

Nautittuamme Jan Karlsgårdenin ruokailutiloissa ahvenanmaalaisen lounaan (keitto, Ahvenanmaan pannukakku ja kahvi) lähdimme paluumatkalle Maarianhaminaan. Täältä jatkoimme matkaa M/S Rosellalla kohti Turkua, jonne saavuimme klo 20.10. Sieltä palasimme menoreittiämme seuraten Tampereelle, missä n. 22.30 tyytyväiset matkalaiset purkautuivat bussista.

Kiitoksemme matkan suunnittelusta ja järjestelyistä seuran hallitukselle ja eritoten Leilalle.



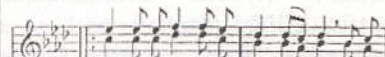
Oolannin sota.



1. Ja se Oo-lan-nin so-ta o-li
2. Ja se o-o-li niin ko-mi-a-ta



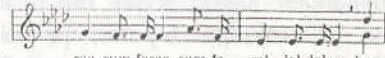
kau-hi-a, hur-raa, huraa, hu-raa, kun
kat-tel-la, kun



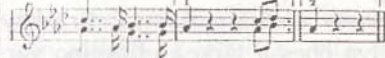
koi-mella su-rai-la lai-vai-la seilas
enge-manni sei-la-ai lah-del-la juuri



enge-manni Suo-memme ran-noll-la, sumfa-
Oo-lannin fas-Uin-gin koh-dal-la,



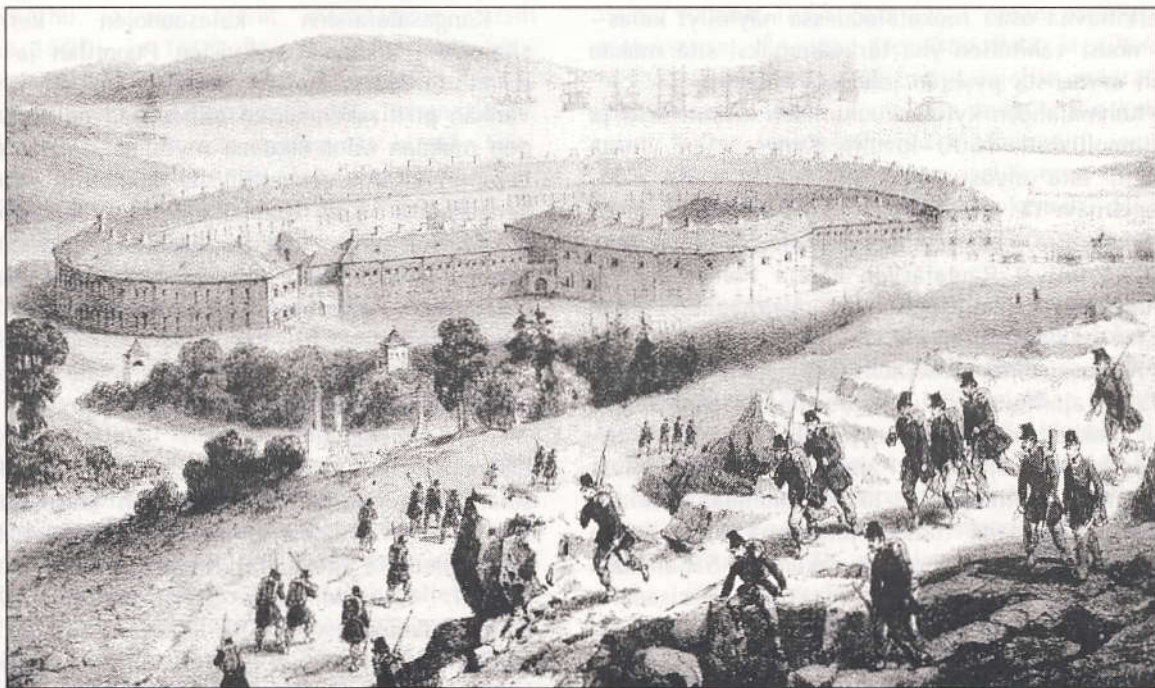
raa, sum-furaa, sum-fa--rai-lal-lalaa, hur-
raa, huraa, hu-raal Kun -raal



raa, huraa, hu-raal Kun -raal

3. Ja se oli vihollisen meininki, hurraa, huraa, huraa,
että ampua muskakki fästinki, ja oitan se sota-äki
fanghi, sumfaraa :;

4. Mutta Suomen pojat ne ampuivat, hurraa, hu-
raa, huraa, että fästingin muurit ne kalkeivat ja
Oolannin rajat ne raikuiivat, sumfaraa :;



Kuhmalahtelaisten erämiesten jäljillä

Ensimmäiset Kuhmalahdelle saapuneet kulkijat olivat erämiehiä. Heidän liikkeistään ovat todisteina useat esihistorialliselta ajalta peräisin olevat esineet: nuolenkärjet, taltat ja kirveet. Esihistoriallisia asuinpaikkoja ei Kuhmalahdelta tunneta. Kuhmalahden kaikki kylät olivat kuitenkin olemassa jo keskiajan lopulla, ja kuhmalahtelaisen talonpoikauskulttuurin juuret ovat Pälkäneeltä ja Kangasalta päin lähteneiden erämiesten aikaansaamassa uudisasutuksessa. Eränkäynti oli maanviljelyn ohessa tärkeä elinkeino varsin pitkään, ja se on säilyttänyt suosittuna harrastuksena asemansa aina näihin päiviin saakka.

Kuhmalahden Pohja – eräteiden risteys

Erämaahan lähdettiin eränkäyntiin kahdesti vuodessa, syksyisin ja kevättälvisin. Varhaisimpien eränkävijöiden aseina olivat erilaisten ansojen ja loukkujen lisäksi keihäät sekä jousi ja nuolet. Merkittävää osaa ruokataloudessa näytellyt kalastus nousi vähitellen yhä tärkeämmäksi sitä mukaa kuin arvoriista pyynnin johdosta väheni..

Kuhmalahden kylien kuuluminen kirkollisesti ja hallinnollisesti 1500-luvulla Kangasalaan viittaa siihen, että myös asutus olisi tullut sieltä päin, Längelmäveltä pitkin. Kuhmalahdelle kulki myös toinen erätie, jota pitkin pälkäneläiset ja tyrvöntöläiset tulivat Rautajärven kautta Pohjan kylään ja edelleen Vehkajärvelle ja Längelmäelle. Pohjan kylään muodostui näin eräteiden risteys.

Asutusvirtojen leikkauksessa sijainnut Pohjan kylä on ajoittain luettu Luopioisiin, ja Vehkapuntari maksoi papinveronsa joinakin vuosina Pälkäneelle. Vehkajärvi ja Pajula eli Pajulahti olivat Pälkäneen hallintopitäjää ja seurakuntaa. Keskiaikaisen Pälkäneen omistusjänteenä tämä alue siirtyi osaksi Pälkäneen seurakunnan Sahalahden kappelia, johon se kuului aina tälle vuosisadalle saakka. Metsästyksen ja kalastuksen lienee Vehkajärven seudulla ollut pääasiallinen elinkeino vielä 1500-luvulla. Kuhmalahden muissa kylissä oli maanviljely jo silloin noussut tärkeään asemaan.

Kalasaunat saavat vakinaisasukkaansa

Satakunnan ja Hämeen erämaat olivat yksityistä

omaisuutta, joka kuului yhdelle tai useammalle henkilölle. Näissä metsissä erämiehillä oli omat pyydyksin varustetut pyyntipolkunsa. Asemapaikana kaukaisella eräsijalla oli erämaja tai pirtti sekä säilytysaittoja. Vähitellen vesireittien varrelle syntyi myös kiinteää asutusta, rantojen tarjotessa hyvät mahdollisuudet peltoviljelyyn. Tähän lähinnä keskiajalla tapahtuneeseen muuttoliikkeen perustuu Kuhmalahden nykyisten kylien synty. Yhtenäiset metsäalueet saivat vähitellen väistyä liikenneväylien varrelle syntyneen yhtenäisen kulttuurimaiseman tieltä.

Kuhmalahden kirkonkylän asutuksen synnystä kerrotaan seuraavanlaista tarinaa: *"No sitte tää Pento sai siitä nimensäk kun ne tuli kankasalustalaiset tännel linnustaan. Niill oli kaks koirraa Kahleissa: Iso-Pento (pentu) ja Vähä-Pento. Ja siitä tuli sitte kylän nimi. Ja sitte Tervaniämeen tulivap paatilla taas tervaa polttaan sitte kankasalustalaiset, ja siitä tuli Tervaniämi. Semmosta ne om puhunu."*

Kangasalalaisten kalasaunojen kerrotaan sijainneen aikanaan nykyisten Puontilan ja Vappulan talojen lähellä. Iso-Pennon Yli-Knaapin vanhan pirttirakennuksen toinen pää on muistitie-don mukaan ollut alkuaan myös kalasauna. Myöhemmin sitä laajennettiin ja muutettiin asuinrakennukseksi. Kun Kuhmalahdelle Vähän-Pennon kylään tuli ensimmäisiä asukkaita, kaksi miestä istui eräälle kalliolle ja sanoivat: "On tässäkin puon tila." Paikalle tehtiin sittemmin talo, jonka nimi on edelleen Puontila.

Ensimmäinen kirkko oli Eräpyhä

Längelmäveden ylähaarojen, Pappilanselän, Risti-selän ja Enonselän yhtymäkohdan koillisrannalla sijaitsevalle Eräpyhä-nimiselle jylhälle kalliolle johtaa neljältä suunnalta, Kuhmalahdelta, Längelmäeltä, Orivedeltä ja Sahalahdelta, hyvä ja helppokulkuinen vesireitti. Kiinteää asutusta oli edellämainittujen pitäjien alueella jo keskiajan lopulla, mutta lähin kirkko oli Kangasalla saakka.

Eräpyhän nimestä voimme hyvin Kustaa Viikun tavoin olettaa, että papisto tuolloin järjesti kylittäisen kirkkopyhän lisäksi "eräpyhän" eli "maakirkon", kuten Karjalassa on sanottu,

paikalle, jonne sekä kaukaisilta perukoilta että rintapitäjiltä oli helppo soutaen tai purjehtien saapua. Jumalanpalvelus pidettiin uudisasukkaiden lähellä, erämaassa erillään olevassa pyhäkössä.

Eräpyhää on saatettu jo ennen kristinuskon tuloa pitää pyhänä paikkana. Siihen viittaavat paikalla olevat uhrikivi ja hautakumpu sekä jylhä maisema. Paikallisten asukkaiden Eräpyhän rau-
nioista käyttämä nimitys Nunnainkirkko (aikai-
sempi nimitys Jättiläiskirkko) ja tarinat kirkonra-
kennuspuuhista viittaavat siihen, että paikalla on
mahdollisesti 1500-luvun alussa todella pidetty
kesäisin kesäisin jumalanpalveluksia, vietetty
"eräpyhää". Ympärillä olevat pitäjät Orivesi ja
Sahalahti saivat oman kirkon 1500-luvulla. Ja
lopultikin lähiseudun pitäjät, Längelmäki, Kuhma-
lahti ja Eräjärvi, saivat kirkkonsa 1600-luvulla,
jolloin Kustaa Viikunan tutkimusten mukaan Erä-
pyhän käyttö lakkasi.

Riista käy vähiin

Järvien rannat tarjosivat hyvät mahdollisuudet viljelemiseen. Maanviljely ja karjanhoito olivat alkuaikoina sivuelinkeinon asemassa erätalouden rinnalla, mutta sitä mukaa kun asutus vakiintui, tiheni ja leveni, maatalous nousi myöhäiskeskiajalla vähitellen tärkeämmäksi. Syrjäkulmilla metsästys toi monelle lisätuloja tai lisäravintoa vielä pitkään., lisäksi pedot työllistivät erämiehiä. Karhu ja susi olivat maassamme varsin yleisiä 1500- ja 1600-luvuilla. Sen sijaan hirvikanta oli 1500-luvun puolivälissä jo niin paljon vähentynyt, että Suomen herttua Juhana kiel-
si vuonna 1556 rahvasta kaatamasta hirviä. Toi-
nen asia on, noudatettiinko kieltoa erämaissa.

Pitäjissä toimi vuodesta 1620 alkaen yksi tai useampia jahtivoutejja, jotka valittiin tehtävään taitavimpien erämiesten joukosta. Heidän velvolisuutenaan oli ajometsästyksen järjestäminen kolmasti vuodessa, tai muutenkin heti, kun petoja havaittiin olevan liikkeellä. Kuhmalahdella valittiin jahtivoudiksi vuonna 1628 Vehkapuntarin Siurolan talollinen Matti Söyringinpoika.

Pedoista susi on ollut maamme vainotuimpia eläimiä puolentoista vuosisadan ajan. Syy tähän on ihmisen, ei suden. Hirvieläinten ja pienriistan pyynnin seurauksena susien ravinto kävi vähiin, ja ne etsivät saalista karjasta ja muista kotieläimistä. Petoeläimet tappoivat Hämeen läänissä vuonna 1878 171 hevosta, 324 nautaa, 1918 lammasta ja 52 sikaa. Vuonna 1894 menetettiin petojen vuoksi enää 103 lammasta. Vuonna 1878 oli vastaavasti petoja tapettu kaksi karhua, 79 sutta ja 43 ilvestä. Vuonna 1894 saatiin saaliiksi enää vain viisi ilvestä.

Varmoja tietoja ihmisten kimppuun hyökänneistä susista on vähän. Ihmiset joka tapauksessa

saivat susista tarpeekseen viime vuosisadalla. Sudet hävitettiin 1880-luvulle tultaessa maan etelä-, keski- ja länsiosista. Hirven, majavan ja suden jälkeen hävitysvuorossa olivat karhu ja peura. Karhu oli harvinaisuus Kuhmalahden metsissä pitkään 1900-luvulle, sillä viimeksi sellainen kaadettiin Vehkajärvellä vuonna 1888.

Karhun aiheuttamista tuhoista muistuttaa Vehkapuntarin ja Ison-Pennon välillä virtaavan Karhuojan nimi. Kerrotaan, että erään kerran karhu oli saanut saaliikseen hiehon ja vei sitä virran yli johtavaa porrasta pitkin metsään. Silloin porraspuu katkesi, karhu jäi lehmän alle, putosi virtaan ja kuoli. Mutta aina ei karhu onnistunut sieppaamaan saalista. Vanhaan aikaan kävivät siat takamaalla metsässä päivät ja tulivat yöksi kotiin. Kerrotaan, että Knaapin siat Kuhmalahden kirkonkylästä ajoivat karhun Lintusyrjän lähteeseen, jonne karhu kuoli. Siat olivat vielä kotiin tultuaankin olleet niin viljejä ja vihaisia, että olivat tappaa emännänkin.

Metsästystä ruvettiin valvomaan

Ennen lakien säätämistä järjestyksestä eräpoluilla pitivät huolen yksittäisten erämiesten ja kyläkuntien keskinäiset sopimukset ja tiettyihin uskomuksiin perustuvat vakiintuneet tavat. Hyötyriistan metsästysoikeus oli jo kuningas Kritofferin maanlaissa vuodelta 1442 sidottu maanomistukseen. Vasta vuonna 1868 Suomi sai oman metsästysasetuksensa: *"Asetus Metsästyksestä ja Otuksen pyynnöstä Suomessa"*. Eri riistalajeille määrättiin rauhoitusajat. Hirvi ja majava rauhoitettiin kokonaan. Kolme vuosikymmentä myöhemmin, vuonna 1898 annetussa korvaavassa asetuksessa esiintyy sana "riistanhoito" ensimmäisen kerran. Hirven metsästys tuli jälleen luvalliseksi poikkeustapauksissa.

Kuhmalahdella muistetaan, että 1880-luvulla järjestettiin yleinen susijahti jahtivoudin johdolla. Siihen oli määrätty mies joka talosta ja torpasta. Kuntakokous päätti vuonna 1882 maksaa tapporahan "Herman Pajumäjen, kuin myös Maurits Taipalen molemat Tervaniemen kylästä ja tästä kunnasta" kaatamasta sudenpennusta. Koko Hämeessä tapettiin samana vuonna yhteensä 44 sutta. 1880-luvulla susia nähtiin myös Kivisalmessa, jonka jälkeen sudet katosivatkin Kuhmalahden maisemista useiksi vuosikymmeniksi.

Kuhmalahden kuntakokous käsitteli metsästystä pariin otteeseen vuosisadan vaihteessa. Kesäkuussa 1899 tehtiin Hämeen läänin metsästysseuralta tulleen kirjeen johdosta seuraava päätös: *"Jäniksen permillä pyydäminen kunnan alueella päätettiin yksimielisesti kieltää 50 markan sakon uhalli nähden siihen että permipyynti on kauheata eläin rääkkäystä."* Vuonna 1909 kuntakokous

puuttui ketunmetsästyksen kieltämällä kettujen pyynnin myrkyn avulla. Vuonna 1920 todetaan, että vielä joku vuosi sitten hirvi oli aika yleinen Kuhmalahdella, "mutta nyt se on hävitetty melkein sukupuuttoon." Kalastusta harjoitettiin 1920-luvulla vielä "jonkun verran", myytäväksikin.

Aseina käytettiin myös muuta kuin myrkkyä ja permiä. Viime vuosisadan kuhmalahtelaisten erämiesten aseistuksesta ja pyyntivälineistä antavat viitteitä perunkirjat ja huutokauppojen pöytä-

kirjat, joiden mukaan Kustaa Sällillä (k.1889) Vehkapuntarista oli "1 luolipyssy ja 1 pistuoli, sekä 1 nuotta köysineen, 2 rysää, 20 mertaa ja 2 paattia". Vähän-Pennon Mattilan isännän Sigfrid Lahtisen (k. 1910) jäämistöön kuului yhdet ketunraudat, yksi kivääri, yksi luodikko ja yksi haulikko. Lisäksi kuusi särkiverkkoa, 10 muikunverkkoa, 15 lahnanverkkoa sekä useita mertoja ja rysiä.



Kuhmalahtelainen eräporukka kuvattuna tauolla joskus vuosisadan alkupuolella.

Kuhmalahden sananparsia

(Lähde: Pertti Virtaranta, Hämeen kansa muistelee)

"Pysy erinä!" sano Sarkala rapua.

"Soppa suuta myälen" sano Linkvisti kun oravaa söi.

Yhtä sutten kulmakarvat.

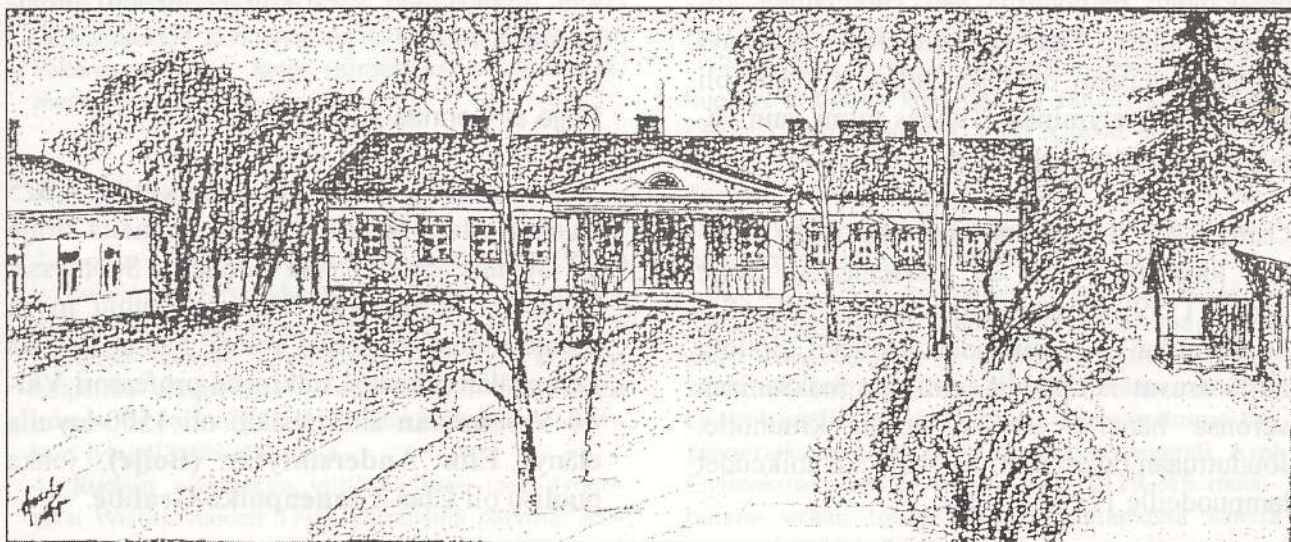
"Kyllä puhlas hyvä on" sano Kytteeni kum mertaansak koki.

Joka kaiken suven onkii, sitä talvella nälkä ronkkii.

Hans Henrik Boije, Viialan kartanon monitoiminen omistaja

Viialan kunta on suhteellisen nuori, se on perustettu vuonna 1932. Kunnan keskusta ja nykyisin palstoitetun Viialan kartanon alue ovat entistä Lempäälää, josta kartanon seutu erotettiin ja liitettiin Akaaseen 1870, seurakunnallisesti jo aikaisemmin.

löistä, omisti Viialan kartanoa 1758 - 59. Vuoden 1759 rippikirjan mukaan kartanoa hoiti palvelusväkineen rouva **Barbro Sofia Mertscher**. Boije itse asui Hatanpään kartanossa. Näiden tilojen lisäksi hän omisti muun muassa Tammerkosken ja Otavalan kartanot.



Kulkiessaan Viialan läpi ympäristöään havainnoiva matkailija huomaa heti kartanon mahtavan päärakennuksen poikkeuksellisen sijainnin, se on keskellä vilkkaaksi kehittyntä, kaupunkimaista tehdasyhdyskuntaa.

Kartanon monista entisistä omistajista on kansallisesti tunnetuin Hans Henrik Boije, jonka isä oli Tyrvännön Lepaan herra **Anders Erikinpoika Boije af Gennäs**.

Suurmaanomistaja, valtiopäivämies, valtiokonttorin presidentti

Hans Henrik Boije (s. 1706 k.1781), eräs aikakautensa vaikutusvaltaisimmista henki-

Vaiherikkaan elämänsä aikana Boije ennätti olla vapaudenajan valtiopäivämies, maaherra, everstiluutnantti ja valtiokonttorin presidentti. Lempäälän seudun tulvien ehkäisemiseksi hän neuvotteli Kuokkalan kosken yläpuolella olevan niemekkeen puhkaisemisesta. Suunnitelma toteutui eräässä muodossa myöhemmin. Ansioidensa johdosta Boije sai vapaaherran arvon 1771.

Lempäälä ja Vesilahti pellavanjalostuksen tukialueeksi

Hans Henrik Boijen aikaansaannoksista Tammerkosken ympäristöseuduilla oli tärkeimpiä se, että hän juurrutti alueelle pellavan viljelyn,

kehruun ja kudonnan. Hän oli seudun tekstiili-teollisuuden alkuunpanija.

Otavalan kartanoon oli Boije perustanut kehrukoulun 1759. Koulu yleisti Tammerkosken alueelle rukiin käytön entisen väärtinän sijasta.

Boijen innokkaat yritykset kohottaa pellavanviljelyä ja pellavankehrutaitoa Hämeessä olivat kantaneet hyviä hedelmiä. Hän sai vuonna 1761 pellavatehtaan perustamisluvan ja rakennutti sitä varten kaksikerroksisen puurakennuksen, missä tehtaan toiminta alkoi 1763.

Tehdas oli perustettu vaikeina pulavuosina, mutta se jaksoi pysyä pystyssä, ja pahimman pulakauden helpotettua sen varsinainen kukoistus alkoi. Tätä ei kuitenkaan kestänyt kauan. Ilmeisesti oli pääasiallisena syynä oli kilpailun kiristyminen. Tehdas toimi vain vajaa kymmenen vuotta.

Osittain sen vuoksi, että saisi kouluunsa pellovia luontaisveroina eli parseeleina, Boije hankki 1759 Lempäälästä ja Vesilahdelta 68:n kruununtilan sukuoikeudet itselleen, jolloin niillä asuvat lampuodit joutuivat maksamaan veronsa hänelle eivätkä enään kruunulle. Jouduttuaan rahapulaan hän myi sukuoikeudet lampuodeille 1770-luvulla.

Kirjeenvaihtoa

Jälkimaailmalle on säilynyt Boijen taloudenhoidosta ja vieraspidoista syntyneitä kirjeenvaihtoa, joka tekee hänen persoonansa lukijalle läheiseksi.

Näytteenä Boijen leikkisästä kirjoitustyylistä esitettäköön katkelma hänen piispa **Mennanderille** kirjoittamastaan kirjeestä. Mennander oli tuolloin suorittamassa tarkastusta Pirkkalassa ja Messukylässä.

"Mutta en suinkaan pidä välttämättömänä, että yö vietetään pappilan huonoissa huoneissa, vaan samana iltana voidaan jatkaa

matkaa Hatanpäähän, joka on tuskin peninkulman päässä sieltä, ja täällä ottavat raihnas isäntä ja iloinen emäntä Hänen korkea-arvoisuutensa sekä koko hänen seuransa niin hengelliset kuin maalliset hyväsydämisesti vastaan; he saavat siellä hyvät huoneet, jotenkin hyvät vuoteet sekä kestityksen varain ja tilaisuuden mukaan. 28 päivänä (tammikuuta 1767), joka on Messukylän matkaan määrätty, pidetään Hatanpäässä hyvänä mikäli talo kykenee tarjoamaan"

Boije oli paitsi kyvykäs valtiomies ja talousmies, myös omalaatuinen puoluejuonittelija ja keinottelija. Väkiyhteisötoimintakeinottelussa hän lopuksi teki vararikon ja menetti omaisuutensa 1778.

Boije af Gennäs-suku

Suomalainen Boije-suku merkittiin 1625 Ruotsin ritarihuoneen kirjoihin nimellä Boije af Gennäs. Sukua elää edelleen Suomessa, Ruotsissa ja Intiassa. Siitä polveutuu myös monta muuta tunnettua sukua. Muun muassa Lempäälän nimistöä tutkineen professori **Väinö Voionmaan** äidin esiäiti oli 1500-luvulla elänyt **Elin Andersintytär (Boije)**, jonka puoliso oli **Clas Tönnenpoika Grabbe**.

Lähteitä:

Suomen kartanot ja suurtilat,

Rippikirjat,

Kansallinen elämäkerrasto,

A.R. Cederberg: Suomen historiaa vapaudenajalla,

G. Suolahti: Elämää Suomessa 1700-luvulla,

Pasi Kuusiluoma: Ministeri Väinö Voionmaan äidin esipolvet.

Ruotsi-Suomen armeijan päällystön ja henkilöstön arvo- ja ammattinimistöä Pultavan taistelun aikaan

Ruotsalaisen Peter Englundin teos **POLTAVA** on saanut suuren suosion. Kirjan suomalainen käännös ilmestyi äskettäin Seppo Hyrkäksen huolella suomentamana. Näistä teoksista käsin Päiviö Muhonen kuvailee Pultavan retken aikaisen Ruotsi-Suomen monipuolista sotilasyhteyttä, sen sotilaskansseja ja myös siviilipuolen ei-taistelevien henkilöiden osuutta ja vakansseja. Arvoasteista ja vakansseista osa on tuttua aikaisemmilta vuosidoilta ja toisaalta monet säilyneet muuttumattomina nykypäivään saakka. Asetekniikka, sotailutokse kehittyminen ja jopa yhteiskunnan ja sen lainsäädännön kehittyminen ovat tipauttaneet osan vakansseista pois, kuten esimerkiksi keihäsmiehet, musketinampujat ja piiskurit.

Pultavan sotaretki

Tarkoitus ei ole tässä puuttua Pultavan taistelun vaiheisiin tai taistelukentän ja taktiikan anatomiaan. Nehän selviävät parhaiten lukemalla yllä mainitut teokset, jos kohta tämäkin kirjoitus helpottaa alkuperäiskirjan lukemista. Kuitaamme nuoren monarkin Kaarle XII:sta johtaman sotaretken lyhyellä tiivistelmällä.

Ruotsin sotajoukko ylitti Veiksel-joen (ruotsiksi Wisla) vuoden 1707 viimeisinä päivinä. Armeija eteni taistellen Väinä- (Dvina) ja Dnepr-jokien itäänpäin kääntyvien latvojen muodostaman ns. jokiportin kautta jälkimmäisen virran itäpuolelle. Mainitut joet muodostivat siihen aikaan Venäjän länsi- ja luoteisrajan Itämeren ja Mustanmeren välillä. Seuraavien vuosisatojen alkupuolilla samaa tietä Smolenskin kautta Moskovaan tai sen porteille samosivat keisari Napoleonin ja "kolmannen valtakunnan" itsevaltiaan Adolf Hitlerin armeijat. Kuitenkin Kaarle XII kääntyi jo ennen Smolenskia voitokkaan Holowczynin taistelun jälkeen etelään Itä-Ukrainaa kohden. Syynä mitä ilmeisimmin oli huollon vaikeutuminen, ja toisaalta "ruotsalaisilla" oli täällä liittolaisina eräs Ukrainan kasakkaheimo, zaporogenit, jotka haaveilivat saavansa itsenäisyytensä tällä heistä otollisella hetkellä.

Pultava (ukrainaksi Piltava) sijaitsee Dneprin sivujoen Vorskian ja Harkovista tulevan tien risteyskässä, pääjoen kulkusuunnassa sen vasemmalla eli itäpuolella. Maanantaina 28.6.1709 vanhaa

ajanlaskua käytiin siellä tuo "ruotsalaisille" niin tuhoisa Pultavan taistelu, jota Peter Englund kirjassaan mestarillisesti kuvaa. Katastrofaalisen verilöylyn jälkeen Ruotsin armeija vetäytyi Vorskla-joen varilta joen rannan etuvartioidensa kautta pääjoelle Dneprille, tarkoituksenaan kulkea sen tai sitten Vorskian yli etelään. Perevolotjnossa kuningas n.1300 henkeä käsittävine seurueineen pääsi aamuyöllä 1.7.1709 Dnepr-virran yli. Samana päivänä muu sotajoukko, n.20000 henkeä, antautui. Ruotsin lähes 100 vuotta yhtämittaisena jatkunut suurvalta-asema alkoi kääntyä laskevalle radalle. Suonenisku oli ollut liian raju.

Palaamme hetkeksi sunnuntai-iltaan 27.6.09. Ruotsin armeijan komento oli tällöin kenttämarsalkka (fältmarsalken) Carl Gustaf Rehnsköldin käsissä, paareihin sidotun kuninkaan asemesta. Tämä oli saanut luodin jalkaansa juuri syntymäpäivänään, tarkastellessaan Vorskla-joen varustuksiaan. Sen ajan vitsaus, haavakuume, satoi ajoin houraillevan kuumeisen monarkin paarivuooteeseen. Seuraavan kuuman päivän aikana Rehnsköld joutui vangiksi ja johto siirtyi taistelussa jalkaväkeä johtaneelle kenraali Adam Ludwig Lewenhauptille. Armeijan päämajotusmestari (generalkvartermästare) oli tuolloin eversti Axel Cyllenkrok. Omista sodistamme 1939-45 muistamme erään toisen Akselin hoitamassa samaa vakanssia. Hän oli kenraali Airo. Mainittakoon tämä, koska se tekee tämän vakanssin ymmärtämisen tutummaksi.

Vastapuolella ei myöskään keisari itse johtanut armeijaa, vaan Pietari Suuri oli, siunattuaan joukkonsa miekkansa eleellä, luovuttanut päällikkyyden kenttämarsalkka Šermenteville, tyytyen itse johtamaan erästä keskiritaman divisioonaa.

Antautumispäivällisillä 1.7. tapaamme sitten molempien puolten päälliköt, "ruotsalaisten" Lewenhauptin, ja venäläisten päällikön ruhtinas Aleksader Menšikovin, joka oli samana aamuna sallinut ruotsalaisten liittolaiskasakoiden teurauksen.

Perevolotjnjon antautumislueelo

Perevolotjnjon antautumissopimus oli kuusikohtainen pöytäkirja. Sen lueelo kertoo vangiksi joutuneiden vakanssit ja asemat antautuneessa armeijassa. Ruotsinkieliset nimitykset, joiden tunte-

muksesta voi olla hyötyä sukututkijoille, on seuraavassa otettu mukaan, suluissa esitettyinä. Useat sanat ovat tosiaan käsitteitä ja niitä on tarkasteltava sen ajan taustasta käsin. Ne eivät ole aina sanakirjoistakaan löydettävissä ja usein vitkalleen paljastavat sisältönsä.

Melko tarkalleen 20000 henkeä joutui tuona helteisenä päivänä 1.7.1709 vangiksi vuolaan Dneprin rannoilla Perevolotjnon kylässä, satakunta kilometriä nykyisestä Harkovista länteen.

Vangiksi joutuneista 983 oli upseereita (officerare): 1 kenraali (general), 2 kenraalimajuria (generalmajorer), 11 everstiä (överstar), 16 everstilutnanttia (överstelöjtnanter), 23 majuria (majorer) ja yksi tykistönkomentaja (fälttygmästare). Tässä yhteydessä sana tyg tarkoittaa ampuvatarkkeita tai ampumavälineitä. Ratsumestareita ja kapteeneita (ryttmästare och kaptener) oli 256. Edelleen yksi kapteeniluutnantti (kaptenlöjtnant), 304 luutnanttia (löjtnanter), 323 kornettia ja vänrikkiä (kornetter och fänrikar), 18 rykmentin majoitusmestaria (regmentskvartermästare), 2 kenraaliadjutanttia (generaladjutanter), jotka usein olivat kapteenin arvoisia, sekä 25 adjutanttia (adjutanter).

Aliupseeristoa ja miehistöä (underofficerarna och meniga) oli yhteensä 12575 miestä. Heistä 9152 oli ratsuväkeä (kavallerister), 3286 jalkaväkeä (infantirister) ja 137 tykistöä (artillerister).

Ei-taistelevia armeijan siviilipuolen toimihenkilöitä oli yhteensä 1407 henkeä: 1 ylitallimestari (överstallmästare), 19 tykistön majoitusmestaria (artillerifurirer), 40 pappia (präster), 10 huoltomestaria (komissarier), 80 välskäreä ja välskärinkisälliä (fältskärer och fältskärsgesäller) 5 sotatuomaria (auditörer), 2 notaaria (notarier), 55 kirjuria (skrivare), 13 patarummunsoittajaa (pukslagare), 73 torven- tai oboensoittajaa (trumpetare och hautboister), 145 rumpalia ja pillipiiparia (trumslagare och pipare). Piiskureita (profosser), tämän väistyneen ammatin edustajia, oli 13. Käsityöläisiä, kuskeja ja kuormareнкеjä (hantverkare, kuskar och trossdrängar) oli yhteensä 945.

Osa kuninkaan hoviväestäkin (hovstaten) jäi Dnepr-virran murheelliselle puolelle venäläisten käsiin, mm. kenttälääkäri (fältmedicus), keittiömestari (kökmästare), 4 torvensoittajaa (trumpetare), kenttäapteekkari (fältapotekare), kamari-kirjuri (kammarskrivare) sekä 25 lakeijaa ja hevoskuskia (lakeijer och kuskar).

Lisäksi vangeiksi jääneiden joukkoon kuului siviilejä apumiehiä (civila hantlangarna) sekä renkejä ja muita työläisiä (drängarna och arbetarna), yhteensä 3402 henkilöä. Soturien perheitä ja niiden naispuolista palveluskuntaa oli 1657 henkilöä. Tämä luku koostui naisista ja eri-ikäi-

sistä lapsista.

Kun mukaan lasketaan suunnattomat tappiot itse taisteluissa ja se tosiseikka, että miehistöstä ja siviileistä vain harva enää näki kotimaataan, pidetään Pultavan taistelua yhä vieläkin Ruotsin pitkän historian suurimpana sotilaallisena katastrofina.

Sotaretkellä oli mukana monenlaista väkeä

Antautumisluettelon ulkopuolelta huomaamme, että Pultavan retkellä oli edustettuna erilaisia kansoja ja erisäätisiä ihmisiä. Arvohenkilöihin (diginär) luettiin ilman muuta ulkovaltojen edustajat (emissarier), kasakkapäällikkö (hetman) Mazepa sekä muut kuin luettelossa mainitut upseerit. Näitä olivat yli- ja alikapteenit (premiär- ja sekundkapten) sekä vastaavat luutnantit. Komppanianpäälliköt (förare) olivat usein näitä. Joskus oli tittelinä ylikornetti (premiär kornett). Linnoitusupseeri (fortifikationsofficerare) oli myös tähän aikaan hyvin tärkeä viranhaltija. Silloiset keihäsmiehet (pikenerare), henkivartiokaartin krenatöörit (grenadjärer i livgardet) ja musketin-ampujat (musketörer) on nykytekniikka siirtänyt sotahistoriaan.

Kuninkaalla oli oma lääkintähenkilökuntansa, joka oli erikoistunut hänen haavojensa ja kuumeensa hoitoon. Tässä henkilöstössä tapaamme sellaiset todelliset arvohenkilöt kuten lääkärit Melchior Neuman, Jacob Schulzen ja Gustaf Boltenhagen. Siteitä vaihdettaessa kuningas tavalisesti nojasi pöydänkattaja (taffeltäckaren) Johan Hultmannin polveen. Juomanlaskija ja apulaisjuomanlaskija (munsänk och vice munsänk) sekä hovimetsästäjä (hovjägare) olivat tärkeitä ammattihmisiä jokapäiväisissä askareissa, kuten myös lakeijat ja piiat. Yksi keittiömestari esiintyikin vankiluettelossa.

Armeijalle ei sitten liennytäkään kovin runsaasti lääkintähenkilökuntaa. Ohjesääntö kuitenkin velvoitti sitä kuulumaan jokaiseen rykmenttiin. Niissä tuli jokaisessa olla välskäri ja kolme välskärin kisälliä. Lääketieteen taso ei ollut tietenkään kummoinen. Ainoa puudutusaine oli viina, onneksi sitä yleensä oli. Haavoittuneella oli tasan kaksi mahdollisuutta: joko kärsiä välskärin käsissä tai kuolla. Kohtalo riippui usein, lähes aina, välskärin pihdeistä, veitsistä, käyristä veitsistä ja käyristä saksista, kalloporista ja polttorautoista. Suoneniskentää käytettiin hanakasti, joskin siinä vihollinenkin oli auttanut jo itse taistelukentällä.

Rykmenteillä oli omat soittokuntansa, joihin kuului fagotin edeltäjän dulcianin ja paimenhuilun puhaltajia, pillipiipareita ja tietenkin rumpaleita. Eri joukko-osastoilla oli isompiakin yhtyeitä ja niihin saattoi kuulua sen ajan nimekkäitäkin muusikoita. Mainittakoon Dneprin ylittäjiin pääs-

syt Johan Jacob Bach, joka toimi henkivartiokaartin oboensoittajana. Hän oli liittynyt Ruotsin armeijaan 1704. Hänen urkuriveljensä, joka oli silloin vasta 19-vuotias, suri veljensä lähtöä niin paljon, että sävelsi Arnstadtissa jäähyväisiksi pienen surullisen pianokappaleen "Capriccio rakastetun veljen lähdölle". Tämä silloinen urkuri, jonka etunimet Johann Sebastian antavat vihjeen tulevasta musiikkimaailman mestarista, lienee saanut nähdä veljensä pelastuneena vihollisen kynsistä.

Tässä yhteydessä on kosketeltava erästä käsitettä, jota sellaisen on vaikea ymmärtää, joka ei muista ruotujakolaitosta: tremennigsregementet, kolmikasrykmentti. Tavallisestihan kaksi ruotua varusti sotamiehen, mutta kun ruoduilta vaadittiin ylimääräinen otto, sitä helpotettiin sallimalla kolmen ruodun varustaa sotilaan. Näistä miehistä muodostuivat kolmikasrykmentit. Sanaa ei yleensä löydy sanakirjoista.

Kuten edelläolevasta huomaamme, armeija oli elämäntapa ja ammatti. Varsinkin upseereilla oli perheensä ja kotinsa mukanaan. Antautumisen yhteydessä he saivat yleensä tai ainakin usein pitää omaisuutensa.

Naisia oli sotaretkellä vähän ja sukupuolinen turhautuminen lienee ollut suuri, joten kirjailija katsoo, että on perusteltua otaksua sotajoukon mukana kulkeneen jonkinverran kenttähuoria. Ymmärrettävästi heitä ei paljon näy tilastoissa, ja jos heistä kerrotaan, niin muilla nimikkeillä. Homoseksuaalisuus ja sodomia eli eläimiin sekaantuminen olivat ankarasti rangaistavia, viimeksi mainittu, kummallista kyllä, joskus jopa kolminkertaisella kuolemanrangaistuksella. Se merkitsi tietenkin teilaamista, eli jo kertaalleen kuolleen henkilön erilaista paloittelua.

Edellä mainituista armeijan arvonimistä on suomalaisille lukijoille oudompi furir tai överfurir, (ranskaksi fourrier), alipäälystön alin nimi-

ke. Sille, joka lukee molemminkielisesti Vänrikki Stoolin tarinoita, tulee runossa Munter vastaan seuraava lauseparsa: "tre korpraler pengar värde/ och furiren jag - den fjärde. Suomeksi: "kolme korpraal'otusta/ ja neljäs majoittaja, minä". Siis furiiri ei ollut korpraali, ja heidän tehtävänään oli majoituksesta huolehtiminen. Suomennetussa antautumisluettelossa heillä on komea arvonimi majoitusmestari. Jonkinlaisia "komppanian äitejä" lienevät olleet.

Tässä kirjoituksessa on käytetty suomentajan korostamaa tapaa, kun on puhuttu "ruotsalaisista". Heillä on tarkoitettu myöskin suomalaisia, sekä palkkasotureita, joita oli varsinkin upseeriston ja ratsuväen joukossa. Kuitenkin karvas totuus on, että Pultavan taisteluun ryhmittyneiden rykmenttien mukana kulkeneet suomalaiset, esimerkiksi porilaiset, eivät voineet marssia omien lippujensa alla, omina joukko-osastoinaan. Tämä johtuu siitä, että suomalaiset oli sijoitettu pääosin Baltian rajalinnoituksiin tai heidät oli hakattu loppuun pitkässä Pohjan sodassa. Kuitenkin Perevolotsjanan antautumisneuvotteluissa mainitaan Turun läänin rykmentti. Tämä olisi halunnut taistella liivinmaalaisen komentajansa majuri Holdenin johdolla, kuten eräät muutkin joukko-osastot.

Kotimaa Suomi olisi tarvinnut omat rykmenttinsä ja poikansa silloin, kun sota alkoi näyttää rivot kasvonsa isonvihan muodossa rajojemme sisäpuolella. Syksyllä 1713 venäläinen amiraali Apraksin oli jo Pälkäneellä joukkoineen.

Lähde:

Per Englund: Poltava, suom. Seppo Hyrkäs.
Hakuteoksia mm. Vänrikki Stoolin tarinat.

Eräät henkilö- ja paikannimet on kirjoitettu ilman suhuäännettä, ruotsinkielisen teoksen mukaisesti.





Kuikka-Koposen konsteja

Kerran kirjastossa käydessäni sain Irja Tirkkoselta papereita, jotka käsittelivät kuuluisaa silmäkääntäjää, "konstmanni" Koposta ei Kuikka-Koposta. Olemmehan me kumpikin Koposten sukua. Niin pitkälle kuin minä olen suvussani päässyt, ei Kuikka-Koponen ole kuitenkaan tullut vastaan. Tunnetuimpia ovat hänen "silmäkääntötempunsa", joita seuraavassakin kerrotaan, mutta hän oli myös parantaja.

Henkilötietoja

Abel Koponen syntyi 1.12.1833 Leppävirran Varistaipaleessa. Kylä on myöhemmin liitetty Heinäveden. Hänen vanhempansa olivat Sigfrid Pekanpoika ja Helena. Noin kaksikymmenvuotiaana hän muutti Kuopioon ja kaksikymmentä vuotta myöhemmin Sääminkiin ja meni naimisiin Ida Mikkosen kanssa. Säämingin Mikkolanniemessä Ahviosaassa oli hänen mökkinsä. Koposen elämästä ei paljon tiedetä. Hän ei kuitenkaan ollut innostunut työnteosta, vaan jo lapsena hän kuljeskeli mieluummin lääkekasveja etsimässä ja tutkimassa. 1800-luvun puolivälissä on hänen nimensä yhteyteen kirkonkirjoissa merkitty "maankiertäjä, irtolainen". Hän lienee kuulunut tilattomaan väestöön, johon 1800-luvun puolivälissä savolaisista kuului yli puolet. Erään tarinan mukaan hän sai silmäkääntäjätautonsa käydessään Unkarissa, toisen tarinan mukaan ne opetti hänelle intialainen fakiiri tai joku kuoleva taikuri, mutta totuutta ei tiedetä.

Koposen perheeseen syntyi viisi lasta, joille isä antoi erikoisia nimiä. Vanhin, jo pienenä kuollut lapsi oli kirkonkirjojen mukaan Lucina Concordia Gemma Jeklubet. Toinen tytär oli Ohlipoobaama Siromilda Noa Neere ja pojat Alfred Ilai Opatus, Elnaam Jaebets Jesobeam sekä isänsä kuoleman jälkeen syntynyt Juhana Evert. Ensimmäisestä nimestä on myöhemmin synynyt riimitetty lastenloru: Hilda Hulda Lea

Stiina Anna Maria Karoliina Saara Porvana
Lusina Selma Jelma Jekopek Koponen

Virkavaltaa vastaan

Kuikka-Koposeen on liitetty monia kansainvälisestikin tunnettuja ihmetarinoita, mutta kaikesta huolimatta hän itse osasi paljon. Hänen toimintansa perustui suggestioon. Syntyneellä tarinaperinteellä on todellinen lähtökohta, vaikka ne ovatkin kiertäessään muuntuneet ja häneen liittyen on myös keksitty uusia. Hän saattoi ilahduttaa kanssaihmiään tempuillaan taloissa ja toreilla. Hän toimi joskus kuin Robin Hood auttaen köyhiä ja ottaen rikkailta. Tarinat poliisien kanssa tapahtuneista yhteenotoista ovat yksi merkittävä aihe. Hän ei itse niinkään joutunut näiden kanssa tekemisiin, mutta tarinoita kertovat ihmiset halusivat tehdä pilkkaa poliiseista liittäen Kuikan juttuja heihin.

Hyvin tunnettu on tarina siitä, kuinka hän illalla erääseen mökkiin tultuaan tapasi murheisen emännän suuren lapsilauman kanssa. Kuikka sai ruokaa ja yösijan, mutta emäntä kertoi, että huomenna vallesmanni tulee ottamaan talon ruokaveloista. Kuikka pyysi emännältä vanhaa allakkaa ja lohdutti, että kyllä siitä selvitään. Kun vallesmanni tuli, Koponen sanoi, että hän voi maksaa velan pois ja laski pöytään tarvittavat setelit ja vallesmanni kirjoitti niistä kuitin ja emäntä oli velaton. Kun vallesmanni sitten kotona otti rahat pussistaan, totesi hän, että ne olivat vain vanhan allakan lehtiä. Eikä siinä mikään auttanut. Hän oli antanut kuitin ja perhe sai pitää mökkinsä. Tarinasta on muitakin versioita.

Kerran Kuikka oli jäänyt kiinni viinanpoltoista. Poliisit sitoivat hänen kätensä ja sijoittivat vaunujensa perälle istuen itse edessä. Kun he pääsivät poliisikamarille ja menivät hakemaan pidätettyä, olikin vaunuissa vain puupölkky eikä Kuikkaa näkynyt missään. He

lähtivät heti takaisin ja löysivätkin Kuikan istumassa kannon päässä piippua poltellen. Nyt hänet sijoitettiin poliisien väliin, ettei hän enää häviä. Päästiin perille ja hänet vietiin vallesmannin eteen. Ettei hän enää tekisi temppuja, panivat poliisit hänen käsiensä ja jalkojensa ympärille raudat, vaikka tämä rukoili armoa ja väitti olevansa vallesmanni. "Vaikka kehuisit olevasi itse kuvernööri, niin et nyt meitä enää petä", sanoivat poliisit ja kiinnittivät raudat. Kun Kuikka-Koponen oli saatu rautoihin, alettiin ihmetellä, mihin nimismies on hävinnyt. Silloin katosi taika poliisien silmistä ja he huomasivat laittaneensa vallesmannin rautoihin ja Kuikka oli taas kerran päässyt karkuun.

Kuikka saatiin jälleen kiinni ja hänet vietiin piiskauspaikalle, sidottiin paaluun ja piiskuri alkoi työnsä. Paikalle oli kokoontunut runsaasti yleisöä piiskausta seuraamaan. Piiskuri teki työtään hartiavoimin, mutta uhri ei valittanut. Yleisö ihmetteli, kuinka voi iskuja äänesti kestää. Kesken kaiken tuli paikalle myöhästynyt katselija joka ihmetteli, "miksi te sitä olkikupoa hakkaatte?" Piiskattava oli jo kaukana maantiellä.

Kerran Kuikka-Koponen istui taas vallesmannin kärryillä, mutta hevonen ei liikahdakaan, vaikka sitä kuinka patistetaan. Lopulta vallesmanni heitti ohjaket Koposelle, kun arveli, että tämä on taas juoninut. Silloin Kuikka heitti ohjaket ilmaan ja kuinka ollakaan, hevonen kiipesi niitä pitkin ylös.

Kepposia mustalaisille

Jostakin syystä useat tarinat liittyvät mustalaisiin. Kerran Kuikka-Koponen poikkesi erääseen taloon, jossa sattui olemaan mustalaisia yötä. He olivat kiivenneet lämpimän uunin päälle. Silloin tuli Kuikalle konstit mieleen. Kun siinä tarinoitiin, nousi eräs mustalaisukko uunilla seisomaan ja huusi alhaalla istuville, että nämä hukuvat, talo on täynnä vettä, ja samalla hän hyppäsi sieltä niinkuin uimaan ja rätkähti lattialle.

Kuikka tapasi tiellä mustalaismiehen, joka valitti hevosensa sairautta. Jokin hevosen sisuskaluissa oli vialla, kun se ei jaksanut vetää. Kuikka lupasi käydä katsomassa, mikä

siellä oikein on vikana ja ryömi hevosen peräaukosta sisään. Vaan eipä kuulu tutkijaa takaisin. Paikalle sattui muitakin kulkijoita, jotka ihmettelivät, miksi mies hevosen takapuolta niin tarkaan tuijottaa. Mustalainen selitti, että Kuikka on ollut sisällä kauan eikä ole tullut pois. Kulkijat puhkesivat nauruun ja kertoivat, että Kuikka tuli jo pari kilometriä sitten vastaan.

Mustalaiset valittivat talven kylmyyttä ja säälivät hevostaan, joka kärsi pakkasesta. Kuikka lupasi järjestää hevoselle lämpimät oltavat ja niinpä mustalaiset hämmästyivät, kun näkivät hevosensa talon savupiipun päällä lämmittelemässä.

Muita tarinoita

Edellisessä kertomuksessa esiintyy ulkopuolinen henkilö, joka ei ollut paikalla tilanteen alkaessa. Tällaiseen henkilöön ei Kuikan taika tepsinyt, vaan tämä huomasi heti koiruuden. Se ei tietysti miellyttänyt temppujen tekijää. Hän saattoikin sen jollakin tavalla kostaa.

Kuikka tuli kerran erästä miestä vastaan ja sanoi menevänsä puun sisään ja menikin. Mies jäi odottamaan, koska hän sieltä takaisin tulee. Tällöin kulki nainen ohi ja kyseli, mitä mies tuijottaa. Tämä kertoi, että Kuikka-Koponen meni puun sisään. "Tuossahan se puun kuvetta könnii", sanoi nainen. Kuikka vastasi: "Kyllä sinä sen huomasit, mutta et huomaa, että veteen hukut. Nainen säikähti, nosti helmansa, ettei vesi niitä kastelisi ja juoksi pois. Kuikka meni uudelleen puun sisään ja silloin siihen tuli mies heinäkuorman kanssa ja jälleen uteli tien varressa olevan miehen tuijotuksen syytä. Heinämieskin huomasi heti Kuikan puun vieressä ja ilmaisi hänet. Kuikka sanoi "Kyllä sinä sen huomaat, mutta et huomaa, että kuormasi on tulella." Silloin mies tuli äkkiä kuorman päältä, katkoi kirveellä aisat, ettei hevonen palaisi. Vasta sitten hän huomasi, ettei missään tulta ollutkaan.

Eräässä talossa, johon Kuikka illalla saapui, olivat tyttäret iltamiin lähdessä. Kuikka pyysi päästä mukaan, mutta tytöt olivat koppavia eivätkä huolineet häntä. Silloin Kuikka sanoi, ettette tekään sinne mene. Tytöt lähtivät yksin, mutta tiellä oli joukko venäläisiä ja tyttöjen oli

käännyttävä takaisin ja otettava Kuikka mukaansa. Ja katso, tiellä ei ollutkaan ketään.

Viimeinen tempu

Kuikka-Koponen kuoli 57-vuotiaana joulukuussa 1890. Hänen tyttärensä Siromilda, joka itse kuoli vasta 1976, on kertonut, että Kuikka oli Jäppilässä parantamassa kaatumatautista poikaa. Hän oli alkanut tuntea jalkojensa kylmenevän ja sai lämmintä vettä, jossa niitä hautoi. Siinä penkillä istuessaan jalat vedessä hän kuoli. Hänen kuolemastaan kerrotaan tarinoissa monia erilaisia versioita.

Olavi Kallioniemi

Hänet haudattiin Jäppilään. Vaimolleen hän oli lähtiessään sanonut, että jos hänelle jotain tapahtuu, hänen takkinsa vuorin alle on omeltu suuri määrä rahaa, joka vaimon tulee ottaa talteen. Tämän vuoksi vaimo, joka sai tiedon kuolemasta vasta hautauksen jälkeen, kaivatti arkun ylös, mutta rahaa ei löytynyt.

Kirjoitus pohjautuu Marjut Kivelän toimittamaan kirjaan Kuikka-Koponen, Sari Nina Rasimuksen artikkeliin lehtileikkeessä, jossa ei ole lehden nimeä eikä päiväystä sekä Karjalaisessa 13.9. olleen artikkelin leikkeeseen, jonka painovuotta ei ole mainittu.

Nimi on enne

Kuikka-Koposen lapsilla oli erikoisia ristimänimiä. Niitä ei tarvitse kuitenkaan Savosta mennä etsimään, niitä löytyy muualtakin. Juhani Kalmanlehto on koonnut kirkonkirjoista joukon sellaisia. Hänen luvallaan laitan tähän niistä muutamia. Sanotaan, että nimi on enne ja se käy ilmi myös eräistä seuraavista nimistä. Osa niistä taitaa kuitenkin sopia paremmin sanontaan: nimi on muisto. Nimi annetaan lapsen mielipidettä kysymättä vanhempien omien sen hetkisten mieltymysten mukaan. Nykyisin on kuitenkin mahdollista vaihtaa nimensä, jos siihen ei ole tyytyväinen. Kenties joku seuraavista olisi toivonut sellaisen lain olleen voimassa jo aikaisemmin. PSP:n Nimi-vihkosessa on motto: "Sillä jokainen vanha nimi on tarina, joka sisältää muiston ihmisestä". Tämä lause sopii erinomaisesti seuraaviinkin, sekä nimen kantajiin että niiden antajiin..

Jopa Artturi Tuli
Jalo Heikki Herran Sulo
Armas Hattus
Luja Perustus
Tuima Ote
Ilta Päivä Lempi
Ensi Kaino Yritys
Ellen Otti Onnea
Nasti Pusu
Elä Aina Ilona
Reko Roo Laurinpoika
Niko Pii Laurinpoika

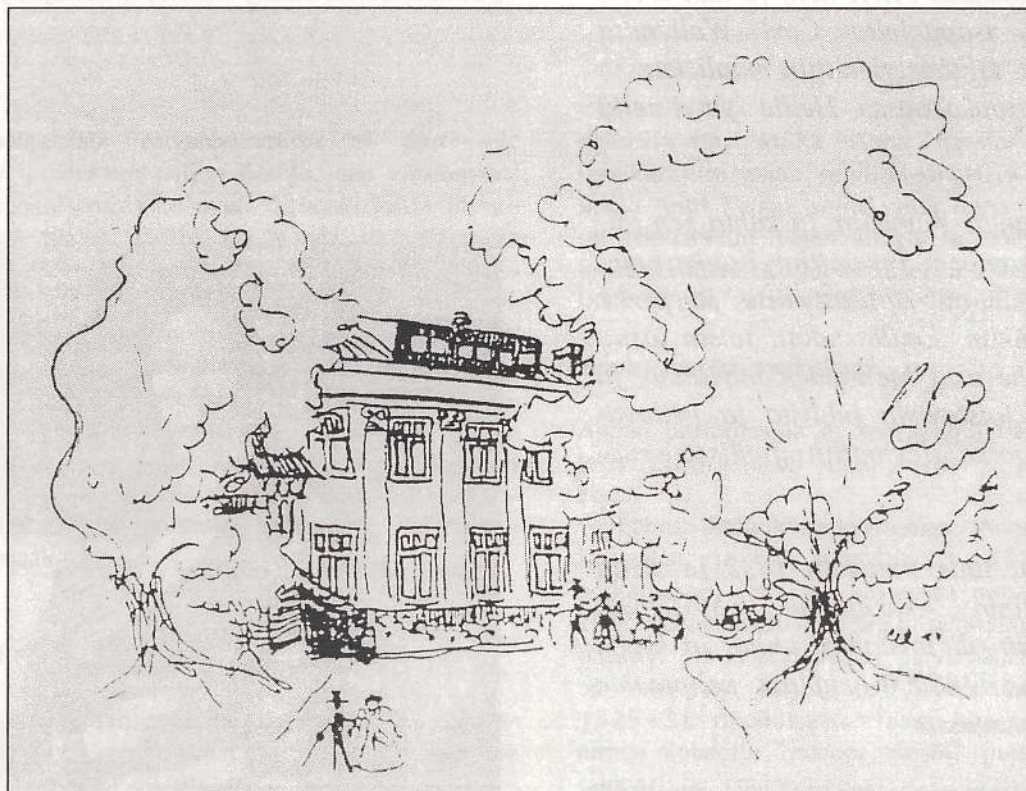
Rakas
Sanansaattaja
Oma Ruusuni
Risu Liisa Katariina
Naima Muisto Matilta
Missä Kuhnuri Viipyy
Heikki Herranlahja
Suoma Jumalanluoma
Toivo Toivottu Lontoontoivo
Rauha Rakas Raamattu
Tyttö Sekstima Summa Oktava
Tamja Timjami

Hyvä on ottaa hyvä nimi.

Suomalainen sananparsa

Eeva Anero

Emilie Stjernvall - kuuluisa kaunotar



Vihermeilahden alue kuului ennen Meilahden kartanoon, jolla oli erittäin värikäs menneisyys. Muun muuassa se oli 1800-luvun alussa ollut kenraalikuvernöörien kesäasuntona. Ajanjakso 1840-luvun alusta Krimin sodan aikoihin oli tilan varsinaista loistoaikaa. Helsingin kylpyläelämä kukoisti ja venäläinen ylhäisö vietti kesiään kaupungissa. Kreivi **Vladimir Mušin-Puškkin** ja kreivitär **Emilie o.s. Stjernvall** omistivat Meilahden kartanon ja asuivat siellä kesäisin. Heidän järjestämänsä venetsialaista iltaa on pidetty Helsingin kaikkien aikojen loistavimpana yksityisten pitäminä juhlanan. Lahdella oli keinoitekoisia saaria, joilla mustalaisorkesterit soittivat palmujen alla. Maahan levitettiin

pellavalakanat, etteivät naisten hameenhelmat likastuneet.

Inger Haarlalta o.s. Kingelin olen saanut kirjeessä 5.12.93 Emilie Stjernvallista seuraavat tiedot: "Äitini **Ingrid Stjernvall** (s.1878) oli sukua **Aurora Karamzille** ja hänen sisarelleen **Emilielle**. Äitini isoisä, kenraali **Alfred Stjernvall** oli Auroran ja Emilien pikkuserkku. Aurora kutsui sukua **Hakasalmen** huvilaansa ja siellä oli myös äitini. Aurora kuoli 94-vuotiaana 1902.

*Emilie syntyi 1811. Hänen isänsä oli eversti ja myöhemmin Viipurin läänin maaherra **Carl Stjernvall** ja äiti **Eva von Willebrand**. Carl Stjernvall kuoli 1815 50-vuotiaana. Eva meni*

myöhemmin naimisiin **Carl Johan Wallenin** kanssa, josta tuli myös Viipurin läänin maaherra.

Emilie oli hyvin kaunis, viehättävä ja eloisa. Häntä ihailtiin paljon. Kun hän oli 16-vuotias, hän tutustui Helsingissä upporikkaaseen, komeaan kreivi Vladimir Mušin-Puškiniin. Rakkaus syttyi heti, ja kun kreivi oli pyytänyt isäpuolelta Carl Wallenilta Emilien kättä, kihlaus vietettiin maaliskuussa 1828 ja häät toukokuussa. Heille syntyi neljä lasta.

Nuoripari muutti Viipuriin, ja kohta sen jälkeen nuori kapteeni lähetettiin Kaukasiaan. 1821 kreivi luopui sotilasurasta ja perhe muutti Helsinkiin. Emilie odotti toista lasta. Kesäisin perhe asui Meilahden huvilassa, ja äitini kertoi loistavista juhlista ja pellavalakanoista, jotka levitettiin juhlissa ruohikolle.

Perhe muutti taas Pietariin 1832 ja sieltä Mušin-Puškinin kartanoon Moskovan lähelle. Heillä oli loistavia juhlia, ja kreivi hävisi joskus 100000 ruplaa pelipöytien ääressä Moskovassa.

Aurora omisti Träskändän kartanon ja hän antoi rakentaa sisarelleen Emilielle Dalsvikin kartanon Tränskändan naapuriin 1844.

Vuonna 1840 Emilie synnytti tyttären Marien, joka meni naimisiin Linderin kanssa. Hän kuoli jo 1870.

Talven 1841-42 Emilie vietti Helsingissä. Eräs ihailija, runoilija Lermontov, joka aina seurasi Emiliötä, kuoli kaksintaistelussa Kaukasiassa.

Emilie kuoli 17. marraskuuta 1846 Borisoglebissä Jaroslavissa 35-vuoden ikäisenä lavantautiin. Avioliitto oli ollut hyvin onnellinen. Kreivi suri vaimoaan ja hän kuoli 1854."

Kaupunki osti Meilahden kartanon vuonna 1871, palstoitti sen ja vuokrasi huvilatonteiksi. - Vihermeilahdelle on ollut ominaista, että samaan kaupunginosaan on asettunut asumaan laaja valikoima ihmisiä erilaisista yhteiskunta-kerroksista: presidenttejä, kirjailijoita, säveltäjiä, taidemaalareita, arkitehteja, liikemiehiä, puutarhureita, maatyöläisiä, kalastajia ym.



J. Perignonin öljymaalauk 1853 (Yksityiskokoelma)

Kuvassa Emilien sisar Aurora Karamazin.



Eräät viime vuosisadan esivanhempani Anna Erkontytär ja Erkki Heikinpoika

Talonpoikaisista esivanhemmista ei juuri ole säilynyt kovinkaan paljon tietoja, sen vähemmän, mitä kaukaisempia he ovat. Kirkonkirjoista löytyvät perustiedot, joihin voi saada lisävalaistusta vaikkapa perunkirjoista ja lainhuudatuksista. Joskus joku kirkonkirjojen erikoismerkintä voi johdattaa tuomiokirjojen tutkiskeluun. Vanhat tuomiokirjat heijastavat aikansa elämää ja olosuhteita. Ne saattavat myös kertoa jotakin esivanhempien persoonallisuudesta, tosin kyllä usein sen huonoimmista puolista. Kuitenkin kärkejä käyneet esivanhemmat lienevät enimmäkseen olleet kunnon kansalaisia, inhimillisiä ihmisiä, kuten jälkeläisensäkin.

Anna Erkontytär Luopioisten Karvialan Eerolasta

Äidinisäni isänäiti, talollisen tytär Anna Erkontytär syntyi Luopioisten Karvialan Eerolassa 9.12.1801. Hän oli suuren sisarusarjan nuorimpia, 21 vuotta vanhinta veljeään Erkkiä nuorempi.

Annan isän kuoltua tammikuussa 1821 suoritettiin Eerolassa perunkirjoituksen yhteydessä irtaimiston jako, kiinteän omaisuuden jäädessä toistaiseksi Liisa-äidin hallintaan. Irtaimiston päältä erotettiin ensin lesken osuus ja myötäjäisiä Annan naimisissa olevalle sisarelle ja yhdelle veljelle. Koska näin kuorittua irtaimistoa oli jakamassa kuusi poikaa ja kaksi tytärtä, ja poikien osuus oli kaksinkertainen tyttärien osuuteen verrattuna, ei naimattoman Anna-tyttären osalle kovin paljon jäänyt. Arpa määräsi hänelle kuitenkin erikoisen esineen: kuriirin kääsiä kuomun, joka oli talossa toimineen kestikievarin peruja. Lisäksi hän sai jonkun arkun, kolmanneksen Tähkenimisestä lehmästä, puoli sonnia, rautalapion sekä puolet 10 kiloa painavasta rautapadasta. Parikymmenvuotiaan Annan holhoojaksi määrättiin naapuritalon isäntä Antti Kauppi.

Yhdeksän vuotta myöhemmin, 1830, Anna oli edelleen naimaton. Perintöasioissa näyttää olleen

epäselvyyttä, koska Anna haastoi holhoojansa talvikäräjille asiaa selvittämään. Käräjillä holhooja Antti Kauppi selitti, että Annan perintöosuus oli edelleenkin hänen äitinsä ja vanhimman veljensä hallussa. Koska heitä ei oltu haastettu kuultaviksi, niin asia lykättiin seuraaville käräjille.

Annan avioton poikalapsi

Annan perintöasiaa ei seuraavilla käräjillä käsitelty. Ehkä asia oli saatu selvitettyä perheen kesken.

Lähes kolmikymmenvuotias Anna oli tullut raskaaksi, ja hän synnytti 2.1.1831 aviottoman poikalapsen, joka sai kasteessa nimen Juho His-kias. Asiaankuuluvan papin nuhtelun ja synninpäästön eli kirkottamisen päivämäärä 13.1.1831 on merkitty Luopioisten seurakunnan vuosien 1825–31 rippikirjaan. Tässä kirjassa on Annan nimen kohdalla "huonoa naista" merkitsevä kirjainpari qp (quinnsperson = naikkonen, salavuo-teudesta rangaistu). Sama merkintä näkyy vielä seuraavassakin rippikirjassa.

Lapsen isä oli kyllä tiedossa, ja kruununnimismies haastoi vuoden 1831 talvikäräjille asiasta vastaamaan lapsen molemmat vanhemmat, talollisen tyttären Anna Erkontyttären Luopioisten Karvialan kylästä ja talollisen Juho Mikonpoika Vilpulan naapurikylästä Puutikkalasta. Molemmat vanhemmat olivat naimattomia.

Anna myönsi esitetyn syytteen oikeaksi ja vaati Juhoa osallistumaan kanssaan lapsen elatukseen, mutta Juho kiisti isyytensä. Neljää valan vannonnutta todistajaa kuultiin. He kertoivat usein nähneensä Annan ja Juhon seurustelevan rakastavien tapaam. Talkoojuhlissa he olivat yhdessä yöllä makailleet pirtin lattialla ja yhteissaunaanakin he olivat kahden jääneet. Juho myönsi todistajien kertomukset oikeiksi, mutta väitti, että kuitenkin ei Annan ja hänen välillä ollut tapahtunut mitään luvaton. Valalle isyytensä kieltämiseksi hän ei kuitenkaan suostunut menemään, joten asia lykättiin seuraaville kärä-

jille ja Juholle annettiin oikeus valittaa asiasta hovioikeuteen.

Ei Juho hovioikeuteen mennyt. Tuskin hän osasi edes kirjoittaa, ruotsin kielen taidosta puhumattakaan. Avustajan hän olisi tarvinnut. Ties kuinka kalliiksi se olisi tullut. Mutta kun asiaa käsiteltiin syyskäräjillä 1831, ei Juho edelleenkään suostunut menemään valalle. Sen vuoksi oikeus katsoi hänen isyytensä toteennäytetyksi ja tuomitsi hänet maksamaan sakkoa 10 taalaria tai 4 ruplaa 80 kopeekkaa. Annan sakoksi määrättiin viisi taalaria tai 2 ruplaa 40 kopeekkaa. Maallinen ja kirkollinen oikeus olivat silloin vielä niin yhteenkietoutuneet, että kihlakunnanoikeus määräsi myös seurakunnalle tulevat sakot, Juholle 4 taalaria, Annalle 2 taalaria. Kirkonsakotkin sai maksaa ruplissa ja ne sai korvata myös työsuorituksilla.

Juho Vilppula määrättiin suorittamaan lapsen-elatusta: vuosittain tynnyri (n. 1,6 hehtolitraa) rukiita sekä rahaa 3 ruplaa, laskettuna lapsen syntymästä siihen asti, kunnes tämä pystyy itse hankkimaan elatuksensa. – Koko asia raukesi kuitenkin melko pian, sillä pieni Juho Hiskias Juhonpoika kuoli kaksivuotiaana vuonna 1833.

Anna Erkintyttären ja Erkki Heikinpojan perhe

Kun Annan lapsen kuolemasta oli kulunut pari vuotta, niin Anna meni naimisiin. Hänet vihittiin 8.11.1835 leski Erkki Ansiolahden kanssa. Anna oli silloin jo 34-vuotias, Erkki 37.

27.3.1798 syntynyt Erkki Heikinpoika Ansio-lahti oli Luopioisten Puutikkalan Jussilan talon viidestä pojasta toiseksi nuorin. Hän oli saanut asuttavakseen kotitalonsa mailta Kukkia-järven rannalla sijaitsevan Ansiolahden torpan. Erkin ensimmäinen vaimo Liisa Erkintytär kuoli 1.5.1835. Lapsia ei ensimmäisestä avioliitosta jäänyt. Puoli vuotta leskenä oltuaan Erkki solmi toisen avioliittonsa Anna Erkintyttären kanssa.

Erkin ja Annan kaksi vanhinta lasta syntyivät Ansiolahden torpassa. Vuonna 1839 perhe muutti isännöimään Karvialan Franttilan talon kolmannesta. Franttila oli Erkin ensimmäisen vaimon kotitalo ja se oli myös Anna Erkintyttären isänsä äidin kotitalo. Puutikkala-Karvialan kaksoiskylän talolliset kun olivat monin eri tavoin sukua keskenään.

Karvialan Franttilassa syntyi Anna Erkintyttären ja Erkki Heikinpojan kolmas lapsi Nehemias Erkinpoika, äidinisäni isä.

Franttilassa ei pitkään oltu, vaan keväällä 1846 muutettiin uuteen kotiin, Hauhon Miehoilan Juntulaan, joka vieläkin on samalla suvulla.

Luopioisten seurakunnan 28.6.1846 antamasta muuttokirjasta selviää, että Erkki ja Anna osasivat lukea sisältä välttävästi (försvarligen) sekä

katekismusta ulkoa auttavasti (behjelpeligen). He olivat elämäntavoiltaan moitteettomia ja oikeutettuja nauttimaan ehtoollista. Annan maineessa ei enää näkynyt mitään tahraa, ja papin tietämän mukaan ei avioparilla ollut mitään ruumiillisia vikoja.

Hauhon Miehoilan Juntulassa

Kun Juntulassa oli asuttu kahdeksan vuotta, sattui siellä 3.7.1854 järkyttävä tapaturma: kaatuva puu murskasi kuoliaaksi perheen esikoispojan, 17-vuotiaan Juho Erkinpojan (kracksades ihjäl av ett träd). Lapsia oli nyt vain kaksi: tytär Maija-Stiina ja poika Nehemias.

Vuoden 1861 kohdalla on Hauhon seurakunnan rippikirjassa merkintä Juntulan isännälle Erkki Juntulalle annetusta mainetodistuksesta. Sitä tarvittiin saman vuoden syyskäräjillä, jonne kruununnismies oli haastanut Erkki Juntulan vastamaan luvattomasta viinan vähittäismyynnistä, jota hänen väitettiin harjoittaneen edellisenä keväänä kotonaan. Viinan kotitarvepolto oli silloin vielä taloissa sallittua, mutta vähittäismyynti alle puolen tuopin erissä oli kiellettyä. Tuoppi oli 1,3 litraa, puoli tuoppia siis n. 6,5 desilitraa. Sitä pienempien erien kotimyynti katsottiin luvattomaksi krouvinpidoksi.

Kruununnismies oli kutsunut todistajiksi kolme Miehoilan kylässä asuvaa mieshenkilöä. Näistä kaksi ensimmäistä kielsi tietävänsä asiasta mitään, mutta kolmas, renki Kalle Antinpoika, kertoi keväällä 1861 ostaneensa Erkki Juntulalta useita kertoja käteisellä viinaa, ja kerta-annos oli ollut vähemmän kuin puoli tuoppia. – Ehkäpä ostajan ja myyjän välille oli tullut riitaa, ja aluksi hyvässä yhteisymmärryksessä harjoitettu kaupankäynti loppunut. Kenties ostaja ei enää välittänyt pitää salassa kielletyksi tiedettyä puuhaa. Näin voimme ainakin kuvitella.

Kun Erkki Juntula oli myöntänyt luvatonta viinanmyyntiä tapahtuneen, niin kruununnismies jätti oikeudelle Hauhon kappalaisen antaman mainetodistuksen. Siinä todettiin, että Erkki Juntula, jolla oli välttävät tiedot kristinopissa ja joka oli säännöllisesti käynyt ehtoollisella, oli maineeltaan moitteeton. Nyt 63-vuotias Erkki-isäntä tuomittiin 1859 annetun viina-asetuksen perusteella maksamaan sakkoja rikkomuksestaan 15 hopearuplaa.

Kesällä 1862 oli Miehoilan Juntulassa häät. Talon tytär, 24-vuotias Maija-Stiina, vihittiin silloin leski-isäntä Kustaa Kyörin kanssa, ja Maija-Stiina vietiin emännäksi Pälkäneen Vuolijoelle. Kotiin jäi Nehemias, joka Juho-veljen tapaturmaisen kuoleman jälkeen oli talon ainoa poika. Vuonna 1864, kun Nehemias tuli täysi-ikäiseksi, vanhemmat luovuttivat hänelle talon

eläkesopimusta vastaan. Keisari Aleksanteri II:n vuonna 1863 antaman kieliasetuksen mukaan ei oikeudelle jätettävien asiakirjojen enää välttämättä tarvinnut olla ruotsinkielisiä, vaan suomenkielisetkin oli otettava vastaan. Niinpä Nehemias Juntulan ja hänen vanhempiensa välinen eläkesopimus oli laadittu suomenkielellä, Hauhon murretta käyttäen.

Nuori Nehemias-isäntä toi taloonsa emännän ankarana nälkä- ja tautitalvena 1868. Talollinen Nehemias Juntula ja ratsutilallisen tytär Matilda Vuolijoki, molemmat Hauhon seurakunnasta, vihittiin avioliittoon 9.3.1868. Vanhaemäntä Anna Erkintytär ei ehtinyt olla anoppina kovinkaan kauan, sillä hän kuoli viisi kuukautta nuoren emännän taloon tulon jälkeen, 8.8.1868. Anna oli kuollessaan 66 vuotias.

Annan puoliso, vanhaisäntä Erkki Juntula eli vielä muutamia vuosia. Hän ehti nähdä Nehemias-poikansa äkillisen yllättävän kuoleman. Talollinen Nehemias Juntula kuoli kouristukseen

(kramp) 28.4.1872, vain 29-vuotiaana. Lie-neekö syynä ollut verensokerin heilahtelu, sitä tulee ajatelleeksi, kun muistaa, että hänen molemmat pidempään eläneet poikansa olivat soke-ritautisia, ja myöhemmissäkin jälkeläispolvissa tätä sairautta on esiintynyt.

Nehemias Juntulalta jäi kolme poikaa. Heistä vanhin, äidinisäni Juho Nehemias, oli isänsä kuollessa 2-vuotias, Juntulan tuleva isäntä Robert eli Roope 1-vuotias. Nuorin poika Oskar Adolf syntyi 8 kuukautta isänsä kuoleman jälkeen.

Vanhaisäntä Erkki Heikinpoika Juntula kuoli 74-vuotiaana 21.9.1872, viisi kuukautta Nehemias-poikansa kuoleman jälkeen.

LÄHTEITÄ

Hauhon ja Luopioisten seurakuntien kirkonkirjoja (mf).

Hollolan tuomiokunnan varsinaisasioiden ja ilmoitusasioiden käräjäpöytäkirjoja (HMA).

Veikko Oksanen

Koukeroita ja krumeluureja

Kaikki sukututkijat ovat tuskailleet vanhojen kirkonkirjojen kanssa. Joillekin ne ovat olleet aivan hebreaa ja muistuttaneet lähinnä risuaataa. Kirkonmiehet ovat kirjoittaneet niin epäselvästi, ettei edes pirukaan olisi saanut selvää. Ehkä juuri tästä syystä. Joskus on kuitenkin aivan selviäkin kirjoja. Ehkä kirkkoherra on ollut silloin sairaana, ja vaimo tai lapset ovat saaneet luvan kirjoittaa niitä.

Muuten taisi olla niin, että kirkko keskiaikana pelkäsi pahoalaisia enemmän kuin mitään muuta. Gotlannin Visbyn pyhän Marian tuomiokirkko, jossa kävin, on ikivanha, vihitty jo vuonna 1225. Korkealla kirkon ulkosivuilla, luultavasti katto-palkkien päissä, on suuret lohikäärmeen päät, vai lienevätkö itse pahalaisen päitä. Opas kertoi meille, että niiden tarkoitus on pitää pahalainen

poissa kirkosta. Oli niillä toinenkin tarkoitus: kirkon ullakko toimi varastona sodan uhatessa. Näissä päissä oli metallirenkaat, joihinka kiinnitettiin vintturien köydet kirkon toimiessa linnoituksena.

Hansakauppiaat, jotka olivat rakennuttaneet tämän saksalaisen kirkon, hävittivät kaikki muut kirkot Visbystä. Sieltähän nämä saksalaiskauppiaat tulivat myös Suomen rannikolle. Monen suomalaisen esi-isien joukossa on heitä. Esimerkiksi Budde-suku tuli Visbystä, nykyään he ovat Potila-nimisiä. Erving, Klippe, Köpick-Köping, Sluck, Tyke, Junckar – niitä on vaikka millä mitalla. Grotze-nimestä tuli vain vähän muunneltu Krossi. Dantzar on melko hauska nimi. Siitä tuli ensin Tanssari, sitten Tanttari.

Rahkolan vaihteita

Ikaalisten vanhimmat talot

Vuonna 1540, sehän on vuosiluku, johon sukututkija usein tavoittelee tai päätyy, oli Ikaalisten kylässä yhdeksän taloa. Kylä oli siis varsin suuri. Talot olivat Alanen, Lankinen, Kesti, seppä -Larsin talo l. Ilka, Keturi, myöhemmin kappalaisen talo, Taro, josta oman itsenäisen seurakunnan perustamisen jälkeen tuli pappila, Turkki, jonka maille aikoinaan perustettiin Ikaalisten kauppala, Jaskara l. Kotkan talo, joka sijaitsi Haapimaassa sekä Rahkola. Suurin oli Taro 1/3 manttaalia ja sitten olivat Turkki ja Rahkola 1/4 manttaalia.

Suomen asutuksen yleisluettelo kertoo, että Rahkolaa asui Erich Rahkoi, joka isännöi myös Alasta. Talot olivat 1500-luvun lopulla näin ollen sukulaistaloja. 1500- ja 1600-luvun vaihteessa Rahkola oli autio eli veronmaksukyvytön. Syynä lieenee ollut juuri äsken käyty nuijasota, joka hävitti pahasti Ikaalisten seutuja. Taloa viljeli Anders Erikinpoika ja vuodesta 1602 talo oli läänitettynä Per Ambrosiuksenpojalle, joka nautti elinaikaista verovapautta kuninkaallisen kirjeen perustella.

1600-luvun isännät

Ei ole tietoa, minne tämä ns. alkuperäinen suku tilalta joutui, sillä vuodesta 1607 tilaa isännöi herra Philipus Laurentij, joka oli Ikaalisten pappi. Hänen aikanaan Rahkola, kuten lähes koko Ikaalisten kylä Sarkkila, Kalmaa, Kalli, Läykkälä ja Karhoinen olivat Henrik von Hagenin rälssiä, mikä tarkoitti sitä, että kyseinen herra sai nautintaansa kylien talojen verot.

Vuodesta 1634 isännöi Rahkolaa Philipin poika Morten, joka asui myös Turkin taloa yhdessä Tomas Henrikinpojan kanssa. Mortenilla ja hänen vaimollaan Gertru Larsdotterilla oli ainakin kaksi poikaa Niels ja Jacop, jotka asuivat taloa yhdessä. Se oli nyt

vuodesta 1650 lähtien Fredrik Stenbockin rälssiä.

Niels oli kaksi kertaa aviossa - Britan ja Maisan kanssa. Vuosisadan lopulla Rahkolan isäntänä oli Nielsin poika Märten, joka asui taloa vaimonsa Liisan, veljensä Sigfridin ja tämän vaimon Kaisan kanssa. 1690-luvun lopulla taloon tuli lisää väkeä - trumslaagari Johan Simoninpoika ja piipari Gabriel. Ruotuväkijärjestelmässä Rahola oli yhdessä Vesajärven Osaran kanssa piiparin eli klaneetinsoittajan palkkatalo. Ison vihan jälkeen, 1720-luvulta lähtien, piiparin paikkaa ei täytetty, vaan palkka maksettiin rykmentin kassaan.

Ison vihan jälkeisiä asukkaita

Iso viha ei näytä vaikuttaneen Rahkolan elämään erityisen voimakkaasti, vaan Märtenin poika Pähl isännöi vuodesta 1709 aina 1740-luvun lopulle saakka. Pähllillä oli vaimonsa Margeta Jacopintyttären kanssa ainakin seuraavat lapset: Matts, Henrik, Johan, Maria, Morten, Sigfred, Margeta ja Pehr. Talon väkeen kuului myös vävy Jöran Henrikinpoika.

Vuoden 1740 paikkeilla Rahkoilassa asui itsellisenä kaksikin mielenkiintoista henkilöä, vanhat rouvat Katharina von Falkenhagen lukkarin perheessä ja Sophia Michelsdotter von Kuhl. Näistä saksalais-syntyisistä naisista on Pohjois-Satakunta-lehdessä ollut pieni tarina kolmisen vuotta sitten.

Rahkolan väkeen kuului 1740-luvulla myös sotilas, joka tavallisesti oli sijoitettuna Kestille eli Hakumäkeen. Kyseinen sotilas oli Johan Olofsson Ikalin. Tämä oli tohtori Jari Nielemän väitöskirjan mukaan hänen laajassa tutkimusmateriaalissaan ainoa miehistöstä aliupseeriksi ylennyt. Se tapahtui Kustaan sodan alla vuonna 1788. Porrassalmen taistelussa kyseinen rustmestri joko haavoittui tai sairastui ja kuoli vuoden päästä. Alasen sotilasvirka-

talon tulot eivät näin ollen ehtineet paljoakaan kartuttaa pitkään palvelleen sotilaan kukkaroa.

1700-luvun puolenvälin jälkeen Rahkolan isäntänä on Pählin poika Matti vaimonsa Margeta Erikintyttären kanssa. Talon väkeen kuului setämies Johan ja toinen veli, seppä-Sigfred perheineen. Talon muuta väkeä olivat nyt entinen sotamies Michel Baas perheensä kera.

Vuosisadan lopulla isäntänä oli Matin poika, isänsä kaima. Hänestä rippikirja kertoo, että hän oli kirkkoväärti. Rippikirjan käsittämän kuuden vuoden aikana talossa oli väkeä yhteensä 52 henkeä. Siinä luvussa oli mukana sedän, seppä Sigfredin perhe, vävyt, miniät, piit ja rengit. Torppia Rahkolassa ei seppää lukuunottamatta silloin ollut.

Rahkoila jaetaan

1800-luvun alussa Rahkolaa isännöi Anders Erikinpoika Ollin tai Åhlin, joka oli Rahkolan tyttären Caisa Lisa Matintyttären puoliso. Hän lienee ollut kotoisin Porista tai Porin tienoilta. Heidän jälkeensä talo jakaantui kahtia Ala- ja Ylä-Rahkolaksi. Pariskunnalla oli vain tyttäriä.

Talon peri Maria Christina, jonka puoliso oli Jacop Johansson, jonka alkuperää en tähän ole vielä saanut selville. Yli-Rahkolaa isännöi Daniel Jöraninpoika, joka oli Uurasjärven poikia ja avioliitossa Greta Lisa Henrikintyttären kanssa, joka puolestaan oli Caisa Lisa-emännän tytär ennen avioliittoa. Pariskunta oli aikaisemmin asunut Pyydönniemen Uurbackan torppaa. Kun Rahkolan omistuksessa tapahtui sittemmin muutoksia, muuttivat he vuonna 1838 Turkin itsellisiksi.

Vuonna 1838 Ala-Rahkolaa, jota nimitettiin nyt Moisioksi, asui edelleen Jacop Johansson puolisoineen. Yli-Rahkolan isännäksi tuli kruunun nimismies Carl Gustav Färsgård. Hänen ensimmäinen puolisonsa oli Clara Sophia Arvelin. Hän kuoli vuonna 1845 ja uusi nuorikko oli läheltä Rahkolaa, kirkkoherra Hällforsin tytär Maria Margareta. Herrasväen isännöidessä taloa myös sen väkiluku kasvoi.

Kun usein ihmetellään, miksi talonpoikaissessa Rahkolassa on näin upea uusklassinen päärakennus, yksi ja luulisin luotettava selitys on se, että rakennuttaja on kyseinen länsmanni,

joten kai tätä rakennusta herraskartanoksi pitää nimittää. Varsinainen kartano se ei ole. Kyseinen nimitys edellyttäisi aatelista omistusta ja sellaista Ikaalisissa ei ole ollut. Rakentaminen lienee tapahtunut 1840-luvun alkupuolella.

Nyt oli talonväen lisäksi mamselleita - isännän ja emäntien sisaria, lukuisa joukko piikoja ja renkejä. Muuta väkeä Rahkolan mailla oli karvari Rautalin, Hovinrintaa asui Matias Smedberg, Tuomiston torpassa Andreas Heden, varvari Zachris Söderman, värjäri Turenius, suutari Lagerlund sekä ruotusotilas Isak Brask perheineen. Ala-Rahkola eli Moisi näyttää muuttuneen torpaksi.

Moisiosta yksi sukuhaara jatkui Pappilan Koivusen torpassa, jonka Lauri-isännän monet ikaalislaiset muistavat, sillä hän sammutti ja sytytti päivittäin kirkonseudun valot.

Färsgårdit muuttivat vuonna 1857 Ikaalisista Uskelaan eli nykyiseen Saloon. Muuton jälkeen jäi kyseistä herrasväkeä vielä jonkin verran taloon. Heitä olivat mm. Hällforsin poika, Venäjän armeijan vänrikki, Fredrik Wilhelm Hällfors, jonka puoliso oli Färsgårdin tytär edellisestä avioliitosta, Olga Eugenia.

Ikaalisten kauppala ja kaupunki syntyvät

Färsgårdien muuton jälkeisenä vuonna perustettiin Ikaalisten kauppala pääosin Turkin maille. Maansa menettänyt Turkin talon väki siirtyi nyt tyhjilleen jääneeseen Rahkolaan. Viimiseksi Rahkolaa asunut suku on siis heidän jälkeläisiään. Isäntinä olivat kirkkoväärtit Johan Rahkola ja hänen poikansa Karl Rahkola, jonka perillislä talo siirtyi kaupalla Ikaalisten kaupungille.

Mitä Rahkoi-nimi sitten merkitsee. Olettaisin sen olevan ylimuistoista pakanallista perua, kuten monet muutkin Ikaalisten vanhat talonnimet, esim Pukki, Kukko, Haikara, Taro, Sianjalka jne. Mikael Agricola luetellessaan muinaisia länsisuomalaisia jumalia, kertoo, että "Rahkoi kuun mustaksi jakoi." Jääköön nimen tarkempi analysointi kielimiesten tehtäväksi.

Edellä oleva kirjoitus on ikaalislaisia sukuja tutkivien sukuharrastajien seminaarin avajaispuheenvuoro Rahkolassa 21.8.1993. Otsikointi toimituksen.



Rahkolan talo on siirtynyt Ikaalisten kaupungin omistukseen vuonna 1990. On epävarmaa, onko se Engelin piirtämä, niinkuin perimätieto kertoo, mutta on hengeltään selvästi "engeliläinen". Se on puhtaspiirteinen empirerakennus ja tässä suhteessa erikoisuus myös laajemmalla alueella. Eräässä uunissa olevan kirjoituksen mukaan se on rakennettu 1832. Tilan omisti tuolloin kruununvouti Carl Forsgård. Aikojen kuluessa se on toiminut kestiekievarina, käräjätalona, kuntakokousten pitopaikkana ja asevelvollisuuskutsuntojen toimipaikkana. Suurina nälkävuosina oikepuoleisessa siipirakennuksessa toimi sairaala. Pihapiirissä olevista kahdesta muusta rakennuksesta pakarirakennus on todennäköisesti kaikkein vanhin, kenties 1700-luvulta.

Museoviraston tutkimuksen mukaan

Lauri Juhanpoika Pertta

Suurina kuolonvuosina 1600-luvun lopussa kuoli Ikaalisten Helteen kylässä Perttan talosta väki niin, että sinne tuli uusi isäntä vuonna 1700. Mikko Juhanpoika avioitui 29.12.1701 Riitta Yrjöntytären kanssa, joka saattoi olla kotoisin Juhtimäestä. Sellainen tieto hänen nimensä perään oli vihittyjen luetteloon pränätty. Kun sitten Mikko kuoli ehkä joskus vuoden 1709 paikkeilla, avioitui Riitta uudelleen 27.11.1710 Juha Tuomaanpojan kanssa joka oli Riittaa 13 vuotta nuorempi. He olivat niitä vanhan kansan 'tervaskantoja', Riitta eli 91-vuotiaaksi ja Juhakin 80 vuotiaaksi.

Tästä avioliitosta syntyi Lauri, josta aikaan tuli Perttan isäntä. Koska Juha Tuomaanpoika oli vielä nähtävästi pitkään työkykyinen, ei isännys siirtynyt Laurille kovin varhain. Lauri avioitui 24-vuotiaana Valpuri Antintytären kanssa.

ONGELMA

Nyt tullaankin tämän kertomuksen ongelmaan. Ikaalisten vihittyjen luettelosta ei löytynyt vihkimispäivää. Ei liioin Hämeenkyrön. Onhan toki Lauri saattanut hakea vaimon kauempaakin. Useimmiten kuitenkin pariskunnat olivat saman pitäjän alueelta.

Perttan talon henkiveroluetteloon ilmestyi 1737 'pojan vaimo' Valpuri Antintytär. Tutkituani uudelleen Ikaalisten vihittyjä vuodelta 1737 oli siellä merkitty 30.5. vihityksi Lauri Juhanpoika, kotipaikka Puuska ja Valpuri Antintytär, kotipaikka Seppä. Puuskan talo oli silloisen Ikaalisten Vihteljärvellä. Puuskan ta-

lon rippikirjasivuilta eikä myöskään veroluetteloista löytynyt ketään Lauri Juhanpoikaa. Koska tieto oli saatu Suomen sukututkimusseuran historiankirjojen mikrofilma-
tuista jäljennöksistä, ajattelin tarkistaa sen mikrofilmiltä, jossa on ne alkuperäiset historiankirjat. Siinä nimi oli kirjoitettuna niin epäselvästi, että sen on voinut tulkita miltei miksi hyvänsä isolla P-kirjaimella alkavaksi kuusikirjaimiseksi nimeksi. Koska muut tiedot osoittivat, että kysymyksessä olisi paremmin Pertta, päädyin siihen että Lauri Juhanpoika Pertta vihittiin 30.5.1737. Valpuri Antintytären kohdalla tutkimus ei edennyt kovinkaan pitkälle. Oliko tuo kotipaikka Sip-siön Seppä, joka on Helteen kylän naapurikylä, ei ole varmuutta. Siellä asui Anttiniminen mies vuonna 1720, vaimonsa Valpurin kanssa, mutta siihen tiedot sitten tyrehtyvätkin.

Edellä tuli kerrottua yksi tapaus, kun epäselvä teksti on tulkittu sanottaisiinko 'lähinnä oikein'. Voihan tämän kirjoittajakin olla väärässä, mutta pysyn kannassani, kunnes joku toinen toisin todistaa. Joka tapauksessa kannattaa tieto epäselvissä tapauksissa tarkistaa useammasta lähteestä, jos niitä suinkin on saatavissa.

Lähteet:

Ikaalisten rippikirjat, 1734-1747 (mf. JK 764)
Ikaalisten vihityt, 1688-1764 (mf. JK 777)
Suomen asutuksen yleisluettelo (mf. ES2180)
Suomen sukututkimusseuran historiankirjojen jäljennökset, Ikaalinen (mf. kortti 7).



Seuraavassa joitakin korjauksia ja täsmennyksiä kirjoitukseeni, joka oli Tampereen seudun sukututkimusseuran vuosikirjassa 1991 (XII:1).

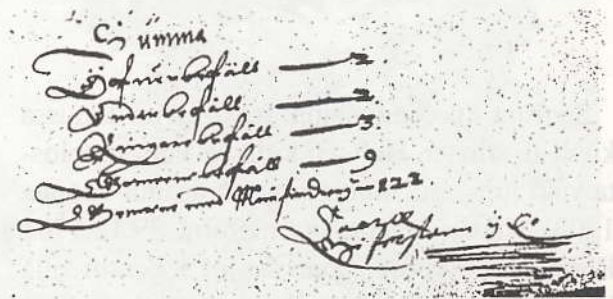
Kun tuon esitelmän ja kirjoituksen jälkeen avautui tilaisuus lainata Svensk Arkivinformatiön (SVAR) mikrofilmikortteja, tilasin niitä, jotka sisältävät sotilasrullia ajalta, jolloin **Carl Sigfridsson Yxe** oli palvellut Porin rykmentissä.

Niska tuli kipeäksi kun niitä tutki. SVAR nimittäin tallentaa tiedot pystysuorille korteille, ja Suomessa lukulaitteet ovat vaakasuorille korteille. Niinpä sitten piti korjata lukulaite sellaiseksi, että molempien korttien tutkiminen onnistui päätä kallistamatta.

Olin halunnut varmistua nimistä Yxe - Yxkull. Tutkin samoja katselmusrullia, joita **Arvi Korhonen** oli tutkinut tehdessään kirjaa Hakkapeliittain historia II. Kävi ilmi, että mikrofilmikorteilta ei löytynyt **Carl Sigfridsson Yxkull** -nimistä upseeria, mutta kylläkin **Carl Sigfridsson Yxe** -niminen upseeri. Tämän henkilön tiedot täsmäsivät Korhosen mainintoihin. Koska jo **Erik Lindh** kirjassaan Kongliga Björneborgs regemente mainitsee ko. henkilön nimeksi **Carl Sigfridson Yxkull**, voitaisiin olettaa Korhosen varmistaneen tiedon Lindhin kirjasta, koska se oli julkaistu aikaisemmin kuin Korhosen Hakkapeliittain historia. Tulin siihen johtopäätökseen, että sekä Lindh että Korho-

nen olivat väärässä antaessaan **Carl Sigfridsson Yxelle** sukunimen **Yxkull**.

Allaolevassa kuvassa (pienennettynä kyllä epäselvänä) näkyy **Kaarll Sigfridsson Yxen** allekirjoitus komppanian katselmusrullan alla.



Seuraavassa 'kortissa' näkyy Porin rykmentin komppanianpäälliköt. Ylinnä **Johan Lilliehöks comp.**, sitten **Arffid Wittenb. com.**, **Caroll Yxes comp.** ja **Arvid Forbuss comp.**



Olisin mielelläni väärässä, olisihan silloin esi-isissäni Novgorodin ja Kievin suuriruhtinaat, Bysantin Konstantin Monomachos, Englannin kuningas Harald, Ruotsin Olavi Sylikuningas ja lukuisa joukko pienempiä päälliköitä. □

Yhdistykselle on toimikauden aikana hankittu tai lahjoituksena saatu seuraavat lehdet, kirjat tai tutkimukset:

Vartiaiset ry	Vartiaisten vaiheita I. Riistaveden haara, Niilo Ollinpojan jälkeläiset. Jyväskylä 1993.
Vartiaiset ry	Vartiaisten vaiheita II. Kaavi Retuinen, Paavo ja Juho Vartiaisen jälkeläiset. Jyväskylä 1990.
Vartiaiset ry	Vartiaisten viesti 1 - 4 1993.
Esa Kuukka	Kärmeniemen suku.
Esa Kuukka	Lappeen komissariaatin henkirahaluettelo Lemmin kappeliseurakunnan osalta 1796. Tampere 1992.
Valkeakosken Seudun Sukututkijat ry:n julkaisuja	N:o 3. Esipolvia III
Ylöjärvi-seura	Ylöjärven kasvot, yhteys vanhaan - utopia uuteen.
Salon Seudun Sukututkijat ry.	Jäsentiedote 1/94, 2/94.
Medlemsblad för Vasa Släkt- och Bygdeforskare rf.	Jäsentiedote 1/94, 2/94.
Suomen Historiallinen Seura	Jäsenlehti, vuosikerta.
Sukutietotekniikka ry.	Sukutieto-lehti, vuosikerta.
Torsti Heinonen (koonnut 1979-89)	Tyrvään Vinkkiän vaiheita 1500-1722. Finckien jäljillä. Katila, Kokki, Ränki, Näppi.
Torsti Heinonen (koonnut 1989)	Sukuselvityksiä. Valpuri Juhontytär Näpin s.8.1.1751 (Ränki) esivanhempia. Ränki (Näppi), Sinko, Hosko, Soppa, Ulvin pappila, Tassovi.
Satakunnan Sukututkimusseura ry	Satakunnan Sukututkimusseura ry 30. Ulvila 1994.
Sukuseurojen Keskusliitto	Sukuviesti - lehti, vuosikerta.
Kangasala - seura r.y.	Kangasalan Jouluku 1972.

Pentti Niinimäki	Ikaalinen Vahomäki Simon Niinimäki, esipolvet vuodet 1650-1830. Jälkipolvet vuodet 1830-1990.
Lahden Seudun Sukututkijat ry.	Sukset - lehti, vuosikerta. 1/94, 2/94.
Suomen Sukututkimusseura	Genos 1994 - 1, vuosikerta.
Suomen Historiallinen seura ja Historian Ystävien Liitto.	Historiallinen Aikakauskirja 1/94.
Tampereen Seudun Sukututkimusseura ry.	Orpana 1/94.
Tampereen Seudun sukututkimusseura ry.	Vuosikirja 1993/1.
Helsingfors Släktforskare rf.	Uppsatser XI, Helsingfors 1994.
Suomen Sukututkimusseura ry.	Sukutausta Nr 2, toukokuu 1994.
Turun Sukututkijat ry.	Esivanhemmat - förfäderna 1. 1994.
Seija Pessi o.s.Solala, etsinyt ja koonnut.	Solalan suku. Solalan sukua Längelmäeltä. Tietoja Solalan suvusta. 1994.
Olavi Horsma-aho. Juho Horsma-ahon suku ry.	Horsma-Jussin SUKUA. Alberi, Korkiakangas, Koivukoski, Horsma-aho. Kaustinen 1994.
Antti Hietala	Sukututkimus Taavetista ja Miinasta ja heidän esivanhemmistaan. Tampere 1994.
Juhani Korteniemi	Juho Mikonpojan jälkipolvia 1764 - 1994. Koottu 1989-94.
Helsingfors Släktforskare rf.	Forskarregister 1994.
Pirjo Markkola Suomen Historiallinen Seura	Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja Yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910 luvulle. Historiallisia tutkimuksia 187. Vammala 1994.
Sukuseura Lindgren ry.	Mikko Josefinpoika Lindgrenin suku. Helsinki 1994.
Kyllikki Helenius	Suomalaisen kylmäteollisuuden uranuurtaja vuorineuvos Paavo V. Suominen. Tampere 1986.



SYYS-ORPANA 1994



SISÄLTÖÄ:

Eeva Aneron kaksi kirjoitusta käsittelevät kartano- ja säätyläiselämää. Saamme lisää tietoa Hans Henrik Boijesta, josta oli kirjoitus Orpanassa pari vuotta sitten.

Antti Hietala tuo lisävalaistusta Yxe-nimeen, jota hän on käsitellyt esitelmässään seuran kokouksessa vuonna 1991. Toisen selvittelyn kohteena on Ikaalisten Helteen kylän Perttan talon eräs 1700-luvun isäntä.

Terttu Honkala kertoo äidinisänsä isän vanhemmista, jotka muuttivat Luopioisista Hauholle vuonna 1846.

Olavi Kallioniemen aiheita ovat Kuikka-Koponen ja Tiipilän nummen mestauspaikka.

Matti Koittola kertoo TSS:n keväisestä Ahvananmaan-retkestä.

Päiviö Muhonen on tutustunut Peter Englundin tunnettuun Pultava-teokseen sekä suomennoksena että alkukielellä. Hän kertoo tämän teoksen perusteella Ruotsi-Suomen armeijan Pultavan retken aikaisista vakansseista.

Raine Raitio vie meidät kuhmalahtelaisten varhaisten erämiesten jäljille.

Kari Rantala selostaa kirjoituksessaan Ikaalisten Rahkolan talon historiaa. Ikaalisten kaupungin nykyään omistaman Rahkolan päärakennus on ikaalilaisten suosima juhlatalo..

Lehdessä on myös luettelo TSS:lle tänä vuonna hankituista ja lahjoitetuista kirjoista ja lehdistä.

ISSN 0782-646X2